

تلاش‌های بین‌المللی برای مقابله با شکنجه و رفتارهای غیرانسانی

□ رولاند بِنک^۱
□ ترجمه: عباس غنی‌زاده

چکیده:

شکنجه همواره یکی از دردآورترین رنج‌هایی بوده است که ذهن و جسم بشر را رنجانده و او را برای رویارویی با آن، به اندیشیدن واداشته است. از دورانهای گذشته، حکومت‌های جائر برای تثبیت اجباری موقعیت خود، به «شکنجه» تمسک جسته‌اند. در مقابل، آزاداندیشان و آنانی که به عشق مردم و حاکمیت آزادی، شب را به صبح می‌رسانند، این عمل ضدانسانی را تقبیح کرده و برای مبارزه بلیشگیری از آن قد برافراشته‌اند.

پیشگام کنونی «نهضت مبارزه بلسکنجه» در عرصه بین‌المللی، دو نهاد «کمیته پیشگیری اژسکنجه (CPT)» و «کمیته مبارزه بلسکنجه (CAT)» می‌باشد. نویسنده در این نوشتار، با بهره‌گیری از اسناد و مدارک معتبر، عمدتاً به ارزیابی عملکرد این دو نهاد بین‌المللی می‌پردازد و فعالیت این نهادها را در کشورهای

۱. عضو هیأت مدیره دانشگاه جان مونت، یورپین فوروم و مؤسسه دانشگاه اروپایی. این نوشتار مبتنی بر یک طرح تحقیقاتی است که مؤلف، آن را در مؤسسه ماکس پلانک برای حقوق کیفری بین‌المللی و خارجی در فرایبورگ آلمان به پایان رسانده و نتایج آن در سال ۱۹۹۶ چاپ شده است.

آلمان، فرانسه و ترکیه بررسی می‌کند.

نگارنده پس از بررسی عملکرد این دو نهاد، کمیته پیشگیری از شکنجه را موفق‌تر ارزیابی می‌کند. او در خصوص هر کشور، وضعیت زندانیان، بازداشتگاه‌های پلیس، شیوه تعامل با زندانیان و افراد بازداشت شده و... را مورد بررسی قرار می‌دهد. در پایان، نویسنده به ارائه پیشنهادهای و نتایج بحث خود می‌پردازد. کلید واژگان: نهضت مبارزه با شکنجه، کمیته مبارزه با شکنجه، کمیته پیشگیری از شکنجه، تشریفات رسیدگی، شکنجه، رفتارهای غیرانسانی.

۱- مقدمه

در طی دهه گذشته، سازمان ملل و شورای اروپا با ارائه سازوکارهای خاصی، تلاشهای خود را به منظور مبارزه با شکنجه و دیگر اشکال رفتارهای غیرانسانی افزایش داده است. در سال ۱۹۸۵، کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل گزارشگر مخصوصی را برای ثبت و ضبط گزارشهای دریافتی راجع به شکنجه منصوب کرد. به منظور افزایش کارایی گزارشگر ویژه شکنجه، شرایط گزینش وی، به اصول حاکم بر فعالیتهای کمیته مبارزه با شکنجه محدود شد. در سال ۱۹۸۷، کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی (UNCAT)^۱ به مرحله اجرا درآمد و در همان حال، با تأسیس کمیته مبارزه با شکنجه (CAT) به اجرای کنوانسیون کمک شد. این کمیته یک گروه کاری برای اجرای کنوانسیون به شمار می‌رفت. در سال ۱۹۸۹، دولتهای عضو شورای اروپا از طریق کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه و رفتار یا مجازات غیرانسانی یا ترذیلی (ECPT) به تأسیس کمیته پیشگیری از شکنجه یا (CPT) مبادرت ورزیدند و این کمیته را مأمور کردند تا از دولتهای عضو بازدید و از زندانهای آنها بازرسی به عمل آورد.^۲

۱. برای آگاهی از مفاد کنوانسیون مذکور رجوع کنید به: مجله دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، ش ۲۵، ۱۳۷۹.

۲. کنوانسیون منطقه‌ای دیگری در سال ۱۹۸۷ به مرحله اجرا درآمد. این زمانی بود که سازمان ←

با توجه به اینکه این نهادها حداقل هفت سال و حداکثر یازده سال است که به فعالیت مشغول هستند، این پرسش مطرح می‌شود که آیا وجود آنها به حمایت بیش از پیش از زندانیان انجامیده است یا خیر و اگر پاسخ مثبت است، کدام یک نقش شایسته‌تری در نیل به این نتیجه ایفا کرده است؟ برای پاسخگویی به این پرسشها، لازم است که الف: مؤلفه‌های قانونی و اجرایی را که بر اساس آنها (یا مغایر با آنها) نهادهای مختلف در صدد حصول نتایج عملی هستند، بررسی کنیم.

ب: عملکرد نهادهای مختلف را با در نظر گرفتن محل انجام وظیفه آن نهاد، با یکدیگر مقایسه کنیم.

بررسی این‌گونه موارد، فعالیتهای نهادهای فعال در گذشته را نیز به تصویر می‌کشاند؛ به ویژه آن دسته از نهادهایی که با میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (ECHR) در ارتباط بوده‌اند. اصولاً می‌توانیم از این طریق، کارکرد یا گستره کارکردی نهادهای مختلف را بررسی کنیم. این امر در مقاله حاضر سامان یافته است. این نوشتار بررسی خواهد کرد که آیا در فعالیتهای نهادهای جدید پیشرفتی حاصل شده است؟ (و اگر چنین است چه پیشرفتهایی را می‌توان برشمرد؟) نتایج به دست آمده مشخص می‌کند که تأثیر کلی عملکرد نهادها به چه میزان می‌تواند باشد.

۲- تشریفات: تشابهات و تفاوت‌های موجود

در ساختارها و عملکرد حقوقی

کشورهای عضو بر اساس میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ملزم هستند که به

→ کشورهای امریکایی، کنوانسیون میان‌امریکایی برای مقابله با شکنجه و مجازات مرتکب آن را تصویب کرد. تصویب این کنوانسیون به منظور تحمیل مجموعه‌ای از تعهدات اساسی برای دولتهای عضو بود که این تعهدات با موارد مطرح شده در (UNCAT) یکسان بود. البته از آنجا که این کنوانسیون نه نهاد ویژه‌ای را برای پیگیری اجرای آن پیش‌بینی می‌کند و نه مقررات جدیدی ارائه می‌دهد، در نتیجه در این مقاله به آن پرداخته نخواهد شد.

طور منظم، از فعالیتهای خود در راستای اجرای مفاد میثاق گزارش دهند (مادهٔ چهل). سپس کمیتهٔ حقوق بشر گزارشهای واصله را با نمایندگان دولتهای مربوط در میان می‌نهد. علاوه بر این، میثاق، تشریفات ویژه‌ای برای بررسی شکایات واصله از طریق دولتها پیش‌بینی می‌کند (مادهٔ ۴۱) و از طریق پروتکل اختیاری این میثاق، کمیتهٔ حقوق بشر می‌تواند به شکایات افراد نیز رسیدگی کند.^۱

چنین روندی در مواد ۱۹، ۲۱ و ۲۲ کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی منعکس است. با توجه به مفاد میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، اتخاذ تشریفات ویژه در خصوص دولت گزارش‌دهنده اجباری است، در حالی که اتخاذ چنین تشریفات در خصوص شاکیان، اختیاری می‌باشد. علاوه بر این، کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی به یک مادهٔ کاملاً مهم در خصوص اجرای تحقیقات (مادهٔ ۲۰) اشاره می‌کند. کمیتهٔ مبارزه با شکنجه با استناد این ماده می‌تواند هرگاه دلایل قانع‌کننده‌ای را حاکی از اعمال منظم شکنجه در یک کشور عضو دریافت کرد، به تحقیق و جست‌وجو اقدام کند. در صورتی که کشور عضو به این عمل تن دردهد، کمیته می‌تواند برای تکمیل گزارش خود به آن کشور سفر کند (پاراگراف ۳ مادهٔ ۲۰). البته باید دانست که کشورهای عضو نسبت به اجرای مفاد مادهٔ بیست مختار هستند. گزارشگر ویژه شکنجه به سه شیوه می‌تواند به اطلاعات واصله در خصوص اعمال شکنجه پاسخ دهد. نخستین روش به این‌گونه است که گزارشگر ویژه با کشور مربوط مکاتبه و نامه‌نگاری می‌کند. در دومین روش، گزارشگر ویژه با استناد به اطلاعات موثق، به صدور کیفرخواست فوری مبادرت می‌ورزد. در این کیفرخواست

۱. آقای دی. مک‌گولدریک در کتاب خود با نام «کمیتهٔ حقوق بشر و نقش آن در توسعهٔ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و حقوق بشر» (۱۹۹۱) تحلیل دقیقی از عملکرد کمیسیون حقوق بشر به دست داده است. همچنین بنگرید به: «کمیتهٔ حقوق بشر» نوشتهٔ آبسال در مجموعهٔ آلستون با عنوان «سازمان ملل و حقوق بشر با یک دید انتقادی» (۱۹۹۲). کاملاً ذکر این نکته بیجاست که به انتقادات وارد شده توسط عضو سابق کمیسیون حقوق بشر در خصوص تشریفات گزینش اعضای این کمیسیون اشاره کنیم. همان، ص ۳۷۴.

ذکر خواهد شد که افراد معینی در کشور مربوط در خطر اعمال شکنجه هستند. در نخستین سال‌های پیدایش نهاد گزارشگر ویژه شکنجه، این دو شیوه به پرونده‌های فوری محدود می‌شد. از آن پس، گزارشگر ویژه عرصه فعالیت خود را گسترش داده است تا بر کشورهایی که گمان می‌رود ارتکاب شکنجه در آنها رایج‌تر است، نظارت بیشتری داشته باشد.^۱ سومین شیوه به این صورت است که گزارشگر ویژه از کشورهایی که ادعا می‌شود در آنجا شکنجه اعمال می‌شود، بازدید می‌کند. انجام این بازدید به درخواست کشور مربوط مشروط خواهد بود و هدف از این بازدید، بررسی وضعیت گزارش شده از نزدیک و همچنین بحث و تبادل نظر در خصوص بهبود وضعیت ایجاد شده می‌باشد.

کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، برای بررسی شکایتهای فردی یا دولتی و همچنین ایجاد تعهد نسبت به تصمیمات متخذه نسبت به آن شکایتها، شرایطی را پیش‌بینی می‌کند. برعکس، کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه، رفتار یا مجازات غیرانسانی یا ترذیلی، در خصوص تصمیمات قضایی ساکت است و در عوض، به کمیته جلوگیری از شکنجه اجازه می‌دهد تا با همکاری گروه‌های حقیقت‌یاب به بازرسی از بازداشتگاهها پردازد و در راستای بهبود شرایط برای پیشگیری از اعمال شکنجه و رفتارهای غیرانسانی و تحقیرآمیز پیشنهادهایی ارائه کند.^۲

۱. برای نمونه، پس از صدور اعلامیه عفو ناقضان حقوق بشر توسط پرو و در واکنش به طرح پیشنهادی اسرائیل در خصوص اجرای کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی و به واسطه وضعیت برخی از زندانیان در لبنان، برای این سه کشور پرونده‌هایی فوری تشکیل شد. بنگرید به: E/CN.4/1996/35.

۲. کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه، رفتار یا مجازات غیرانسانی یا ترذیلی برای پژوهشگران از جایگاه والایی برخوردار است. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: مقاله «بازکاوی زندانها از دیدگاه مکتب استراسبورگ»، مجله انگلیسی جرم‌شناسی، شماره ۳۴ (ویژه‌نامه سال ۱۹۹۴)؛ مقاله «وضعیت حبس در اروپا و کمیته اروپایی پیشگیری از شکنجه»، مجله اروپایی جرم، حقوق جزا و عدالت کیفری، شماره ۳ (۱۹۹۵)؛ مقاله «نقش کمیته مبارزه با شکنجه شورای اروپا»، مردوخ مجله اروپایی حقوق بین‌الملل (۱۹۹۴)؛ و مقاله «کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه، رفتار یا مجازات غیرانسانی یا ترذیلی»، د. راجه (۱۹۹۵).

از آنجا که تشریفات مربوط به شاکیان دولتی در نحوه عملکرد کمیسیون حقوق بشر و کمیته مبارزه با شکنجه مطرح نشده است،^۱ نمی توان شرط جدیدی را برای دادرسی آن دو نهاد لحاظ کرد.

سازوکارهای باقیمانده تقریباً به دو دسته تقسیم می شود؛ نخست، تشریفات که ناظر بر تهیه و ارائه گزارش از کشورهای مختلف است و دوم، تشریفات که به پرونده های خاص تعلق می گیرد.^۲

تشریفات که ناظر بر ارائه گزارش از کشورهای مختلف است یکی از مؤلفه های اساسی تشریفات حاکم بر عملکرد کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه و رفتار یا مجازات غیرانسانی یا ترذیلی و گزارشگر ویژه را تشکیل می دهد. این امر در خصوص نحوه تحقیق و بازرسی که در میان بیست ماده کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی مندرج می باشد، به همین صورت است. علاوه بر این، گزارشگر ویژه می تواند از طریق مکاتبه و یا درخواست فوری از دولت مربوط، مسائل مطرح شده در خصوص آن کشور را با ایشان در میان

بشر و کمیته مبارزه با شکنجه

۲۰۴

کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱. این امر ممکن است تا حدی ناشی از ساختار پیچیده تشریفات این دو نهاد باشد. مشکل اساسی تری که به نظر می رسد این است که شاکیان بالقوه دولتی به علت پاره ای از ملاحظات سیاسی از مراجعه به نهادهای مزبور ابا دارند. همچنین می توان به دیدگاه حاکم بر کمیسیون اروپایی حقوق بشر در این خصوص اشاره کرد. این نهاد شکایت دولتها را «عملی غیردوستانه» تلقی می کند (برای آگاهی بیشتر بنگرید به: ام. ای. ویلیگر، Handbook der Europäischen Menschenrechts Konvention (۱۹۹۳)، ص ۱۱۰ به بعد. با وجود این، با بررسی ده شکایتی که توسط کمیسیون اروپایی حقوق بشر رسیدگی شده است، می توان گفت که منافع دولتها اعم از منافع اقلیتها ممکن است بر چنین ملاحظاتی غلبه کند.

۲. البته گروههای گوناگونی ممکن است در فرایند تفسیر برخی از عبارتها و معیارهای مطرح شده بر یکدیگر تأثیرگذار باشد. ارتباط میان کمیته پیشگیری از شکنجه از یک سو و بخشهای مختلف کمیسیون اروپایی حقوق بشر از سوی دیگر، از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ به عنوان نمونه، کمیته پیشگیری از شکنجه، برخی شرایط را «رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز» توصیف کرده است که در مقابل، احتمالاً کمیسیون یا دادگاه آن شرایط را مشمول مفاد کمیسیون اروپایی حقوق بشر نمی داند. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: رولاند بَنک، Die internationale Bekämpfung von Folter (۱۹۹۶)، ص ۲۲۲ به بعد.

نهد. اگرچه ممکن است که قواعد گوناگونی متضمن چنین تشریفات باشد، اما مجموعه این تشریفات در جهت اجرای اصلاحات از طریق بررسی ساختارهای حقوقی و لحاظ واقعیت‌های مستحدثه با یکدیگر همگام هستند. رسیدگی به پرونده‌های شخصی تنها تا آن هنگام که به ارزیابی موقعیت‌های عام می‌پردازد، در چارچوب این تشریفات جای می‌گیرد.

کمیسیون اروپایی حقوق بشر، پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی، حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی هر یک به طور جداگانه سازوکارهای خاصی ارائه نموده است. همچنین، تشریفات مربوط به نامه‌نگاری و درخواست‌های فوری از دولتها، اصولاً به منظور حمایت از افراد و در راستای جبران خسارت از ایشان پیش‌بینی شده است، هرچند که این تشریفات می‌تواند در خصوص شرایط کلی‌تر از این دو مورد اعمال شود.

الف - تشریفات مربوط به پرونده‌های شخصی

با مقایسه تشریفات گونه‌گونی که نسبت به پرونده‌های شخصی اعمال می‌گردد، در می‌یابیم که عملکرد گزارشگر ویژه تقریباً مانند تشریفات است که کمیسیون حقوق بشر، کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون و دیوان اروپایی حقوق بشر نسبت به شاکیان در پیش می‌گیرد. تشریفات مربوط به نحوه عملکرد گزارشگر ویژه که سهولت و سرعت از ویژگی‌های آن است، تلاش دارد تا مقام‌های محلی را ترغیب کند تا به اتهامات رسیدگی و متهمان پرونده را تعقیب کند. گزارشگر ویژه به منظور آگاه ساختن حکومتها و در راستای اهداف بشر دوستانه و برای حمایت از افرادی که مورد مخاطره واقع شده‌اند، از «دادخواست فوری» استفاده می‌کند. برعکس، بر اساس تشریفات مخصوص شاکیان، درخواست تجدیدنظر رسمی باید به نهاد بین‌المللی ای تقدیم شود که احکامش از جانب مقام‌های محلی قابل قبول و عملی باشد.

تشریفات رسمی مخصوص شاکیان که در کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی پیش‌بینی شده است، تقریباً مشابه با

تشریفاتی است که در پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی اعمال می‌شود.^۱ اما این تشریفات اصولاً با تشریفاتی که در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر اعمال می‌شود، تفاوت دارد. بنا بر مقررات حاکم بر تشریفات کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی^۲ و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر،^۳ این دو کنوانسیون از رسیدگی مجدد به یک پرونده ممانعت به عمل می‌آورد که این امر سبب می‌شود تا به شکایتهایی که توسط نهاد بین‌المللی دیگری در حال رسیدگی است و یا در حال رسیدگی بوده است، پرداخته نشود. برعکس، پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تنها در صورتی شکایتهای رسیده را قابل رسیدگی نمی‌داند که نهاد بین‌المللی دیگری^۴ در جریان رسیدگی به آن باشد. این امر سبب می‌شود که احتمالاً همین پرونده را پس از اینکه کمیته مبارزه با شکنجه یا ارگانهای دیگر کنوانسیون اروپایی حقوق بشر به آن رسیدگی کردند، کمیسیون حقوق بشر مورد بررسی قرار دهد.^۵

شمار زیادی از شکایتهای شخصی به هر یک از این نهادها ارجاع شده است، اگرچه به نظر می‌رسد تشریفات کمیته مبارزه با شکنجه که در طی ۱۰ سال از

۱. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: نُواک، «کارکردهای اجرایی کمیته مقابله با شکنجه سازمان ملل»؛ نیز ام. نُواک، دی. اشـزار و اِچ. نـرتـر، "Fortschritt in Bewusstseinder Grund un Menschenrechte festschrift fur fleix Ermacoro" (۱۹۸۸)، ص ۴۹۳ به بعد.
۲. بند الف از پاراگراف ۵ ماده ۲۲ کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی.
۳. بند الف ماده ۲۷ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و همچنین بنگرید به: ام. ای. ویلیگر، ص ۶، پاورقی ۱. ارگانهای کنوانسیون اروپایی حقوق بشر ویژگی الزام آور نبودن تصمیمات دیگر نهادهای بین‌المللی را مانعی در عدم پذیرش شکایتهای اصل نمی‌داند. نیز بنگرید به: دی. هریس، ام. اُویل و سی. واربریک، *حقوق کنوانسیون اروپایی حقوق بشر* (۱۹۹۵)، ص ۶۱۶ به بعد.
۴. پاراگراف ۲ از ماده ۵ پروتکل اختیاری.
۵. اغلب دولتهای عضو کمیسیون اروپایی حقوق بشر با اعمال حق شرط نسبت به پروتکل اختیاری از ایجاد هماهنگی میان تشریفات حاکم بر کمیسیون اروپایی حقوق بشر و پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و حقوق سیاسی دوری کرده‌اند. بنگرید به: پیتی، دکو و امبرت، «کنوانسیون اروپایی حقوق بشر» (۱۹۹۵)، ص ۶۳۰.

عملکردش تنها به بررسی چهل و سه پرونده پرداخته است، از شهرت کمتری برخوردار است.^۱ علاوه بر این، کلیه این شکایتها علیه کشورهای غربی مطرح و در اکثریت آنها ادعا شده بود که ماده سه کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی نقض شده است. این کنوانسیون اخراج آن دسته از افرادی را که در صورت بازگشت مورد شکنجه قرار خواهند گرفت، ممنوع می‌کند.^۲ چه بسا بتوان این واقعیت را این‌گونه توضیح داد که آن دسته از کشورهایی که تشریفات حاکم بر کمیته مبارزه با شکنجه در خصوص شکایتهای فردی را پذیرفته‌اند، تمایل داشته‌اند که بیشتر، دموکراتیک باشند.^۳

ب - تشریفات که مبتنی بر رویکرد یک کشور خاص است

نهاد‌های بین‌المللی از طریق تشریفات که متضمن بهره‌گیری از هیأت‌های حقیقت‌یاب می‌باشند، حمایت می‌شوند. اگرچه تفاوت‌های بنیادینی میان پیش‌شرط‌های لازم برای بازدید از یک کشور یا از یک بازداشتگاه وجود دارد، اما تفاوت‌های دیگری در قواعد حاکم بر محرمانه بودن اسناد موجود است.

در حالی که کشورهای عضو کنوانسیون اروپایی منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی ملزم هستند که درخواست کمیته پیشگیری

۱. برای نمونه بنگرید به: سند شماره A/51/44 در ماه مه ۱۹۹۶ (گزارش سالانه کمیته مبارزه با شکنجه)، پاراگراف ۲۲۹.

۲. برای مقایسه گستره صلاحیت نهادهای کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در ماده سه این کنوانسیون با عملکرد کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی در خصوص ماده سه این کنوانسیون بنگرید به: مقاله آقای سونتینگر (۱۹۹۵) با عنوان «اصل عدم اخراج با نگاهی به ژنو یا استراسبورگ؟» که در مجله اتریشی حقوق عمومی و بین‌المللی (۱۹۹۵)، ص ۲۰۳، به چاپ رسیده است.

۳. به هر حال برخی دولتها (از قبیل الجزایر و ترکیه) که بنا به ماده بیست و دو کنوانسیون صلاحیت کمیته مبارزه با شکنجه را پذیرفته‌اند، نسبت به سهل‌انگاری در ارتکاب شکنجه، از دیگر کشورها متمایز می‌باشند.

از شکنجه را در خصوص بازدید از اماکنی که گمان می‌رود افرادی تحت شکنجه مقامات دولتی هستند، بدون هیچ قید و شرطی بپذیرند، اما بازدید گزارشگر مخصوص شکنجه و کمیته مبارزه با شکنجه از کشور مزبور مشروط به درخواست آن کشور می‌باشد.^۱

به هر حال، بنا بر ماده بیست کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی کمیته مبارزه با شکنجه بدون بازدید به عمل آوردن از محل خاصی می‌تواند تحقیقی را اجرا و از آن نتیجه‌گیری کند و گزارشگر ویژه می‌تواند تحلیل‌های خود از موقعیتهای مختلف در یک کشور معین به همراه توصیه‌های خود مبنی بر بهبود اوضاع را از طریق یک درخواست فوری به کمیته انتقال دهد. با این حال، ماده بیست کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی، شرایط بیشتری را برای آغاز تحقیقات شرط می‌کند، به ویژه، کمیته مبارزه با شکنجه باید اطلاعات موثقی حاکی از اعمال منظم شکنجه در اختیار کنوانسیون قرار دهد.^۲ اگرچه عملکرد گزارشگر ویژه رسماً مبتنی بر چنین شرایطی نیست، اما او در گام نخست باید پیش از اینکه در پی کسب اجازه از کشورها برای بازدید از آنها باشد، باید بتواند ثابت کند که شکنجه با شدت زیادی در آن کشورها اعمال می‌شود. البته چنین موقعیتهایی از اعتبار خاصی برای کمیته پیشگیری از شکنجه در چارچوب منطقه‌ای خود برخوردارند، اما تا کنون موقعیتهایی با چنین ویژگی وجود نداشته است که بتوان بر اساس آن در چارچوب سازوکارهای سازمان ملل از اغلب کشورهای عضو کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه بازدید به عمل آورد. ترکیه تنها استثنایی است که می‌توان در این خصوص

۱. می‌توان استثنائاتی را در ذیل ماده ۹ کنوانسیون اروپایی منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی ذکر کرد. به رغم نگرانهایی که به هنگام لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون ابراز گردید، تا کنون از سوی کشورهای کمیته پیشگیری از شکنجه از این استثنائات سوء استفاده کرده‌اند، اشکالی مطرح نگردیده است.

۲. برای آگاهی یافتن از معیاری که بتوان بر اساس آن شکنجه را «سازمان‌یافته» خواند بنگرید به: سند شماره A/57/44 (گزارش سالانه کمیته مبارزه با شکنجه)، پاراگراف ۲۱۴.

ذکر کرد؛ چرا که هر یک از سه ارکان کنوانسیون از آن کشور دیدن کرده‌اند.^۱ می‌توان از طریق انتشار نحوه اقامه دعوا که یا همان شیوه مرسوم است و یا در اساسنامه پیش‌بینی شده، به تفاوت‌های مهم میان این دو نوع تشریفات پی برد. گزارشگر ویژه می‌تواند علناً از بازدید قریب‌الوقوع خود از کشوری معین خبر دهد و گزارش نهایی را کاملاً منتشر کند؛ چرا که شرح وظایف کاری او مبتنی بر آیین عمومی رسیدگی به شماره ۱۲۳۵ برای کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل می‌باشد. از سویی دیگر، کمیته مبارزه با شکنجه و کمیته پیشگیری از شکنجه این اختیار را تنها به پیشنهاد خود، محدود کرده‌اند. کمیته مبارزه با شکنجه ملزم است که در طی انجام تحقیقات در یک موضوع خاص، محرمانه بودن آنها را حفظ کند و تنها می‌تواند اجمالی از نتایج به دست آمده را در گزارش سالانه خود منتشر کند که این امر در پی نتیجه‌گیری کلی تحقیق و پژوهش خواهد بود.^۲ در این مرحله، رضایت دولت مربوط دیگر نیاز نیست. کمیته پیشگیری از شکنجه می‌تواند بازدید برنامه‌ریزی شده خود را از طریق اعلان عمومی به آگاهی عموم برساند و می‌تواند نام مکانهای معینی را که احتمال می‌رود از آنها بازدید به عمل آید، منتشر کند، اما رضایت دولت مربوط برای انتشار گزارش از بازدید لازم است. تنها تحت شرایط خاصی - مثلاً به عنوان راه حل نهایی در خصوص

۱. روسیه یکی از نامزدهای احتمالی برای بازدید از آن به شمار می‌آید. گزارشگر ویژه شکنجه از روسیه که یکی از کشورهای عضو کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارهای یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی است، بازدید به عمل آورده است و کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه، رفتار یا مجازات غیرانسانی یا ترذیلی را امضا کرده است. گزارش گزارشگر ویژه اذعان می‌دارد که مشکلات فراوانی به ویژه با نظر به شرایط بازداشت در روسیه وجود دارد؛ برای نمونه بنگرید به: E/CN.4/1995/34/Add.1. (گزارش گزارشگر ویژه آقای نیگل. اس. رادلی که به کمیسیون حقوق بشر پیرامون قطع‌نامه ۱۹۹۴/۳۷ ارائه شد و بازدید گزارشگر ویژه از فدراسیون روسیه، ۱۹۹۵).

۲. پاراگراف ۵ ماده ۲۰ کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی تصریح می‌کند که کمیته باید پیش از انتشار حکم با کشور عضو رایزنی به عمل آورد. البته کمیته در صورتی که با پاسخ منفی کشور مربوط روبه‌رو شود، ملزم به رعایت نظر آن نیست، بلکه در عمل، گزارشهای اجمالی خود را بدون رضایت کشور مربوط منتشر خواهد ساخت.

کشور عضوی که همکاری نمی‌کند^۱ می‌تواند به بیانیه عمومی متوسل شود.^۲ همچنین این مقررات منعکس‌کننده تفاوت‌هایی است که در تعهدات دولت عضو نسبت به همکاری با این نهادها می‌باشد. در حالی که کمیته مبارزه با شکنجه و گزارشگر ویژه باید به تمایل دولت مربوط برای همکاری در خلال مراحل نخستین تشریفات اجرایی توجه کند (درخواست بازدید و در مرحله اجرایی بازدید)، کمیته پیشگیری از شکنجه در این مورد، اختیارات گسترده‌ای نسبت به متعهد ساختن کشورهای عضو به همکاری دارد. علاوه بر این، غایت اصلاحات مد نظر تشریفات اجرایی سابق کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه در همکاری «کامل» دولت عضو می‌باشد؛ در حالی که آزادی عملی که به گزارشگر ویژه و کمیته مبارزه با شکنجه برای انتشار گزارشهای خود بدون رضایت به دولت داده شده است، این توانایی را به آنها می‌دهد که از طریق افکار عمومی بتوانند فشارهای فزاینده‌ای وارد آورند.

این عناصر گونه‌گون و اجرایی به این نتیجه می‌انجامد که سازوکارهای سازمان ملل می‌تواند به عنوان مکملی برای تشریفات اجرایی کمیته پیشگیری از شکنجه (حتی در مورد بازدید از یک کشور مشابه) به حساب آید. این امر حداقل تا هنگامی صادق است که گزارش کمیته پیشگیری از جرم منتشر نشده باشد. علاوه بر این، می‌توان بر دولتها فشار آورد تا بیشتر به آژانسهای سازمان ملل و کمیته پیشگیری از شکنجه اجازه دهند از کشورهایشان بازدید به عمل آورند؛ چراکه چنین بازدیدهایی حاکی از دغدغه

۱. وضعیت دیگری که در آن کمیته پیشگیری از شکنجه می‌تواند بیانیه عمومی صادر کند - مثلاً در موردی که یک دولت نتواند در پرتو توصیه‌های کمیته (بنگرید به: ماده ۴ کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه) در وضعیت خود بهبود حاصل کند - موردی است که به عنوان پرونده‌ای خاص ذیل عنوان «فقدان همکاری لازم» بررسی شود.

۲. این اقدام تنها دو بار در خصوص ترکیه اعمال شده است (در دسامبر ۱۹۹۲ و دسامبر ۱۹۹۶) که علت کاربرد این اقدام در هر دو مورد، ناکارآمدی ترکیه در اصلاح وضع موجود بوده است. البته کمیته اخیراً اعلام کرده است که تأخیر بیش از حد در ارائه یک پاسخ موقت و در عین حال رسمی به گزارش سالانه کمیته پیشگیری از شکنجه می‌تواند منجر به این شود که کمیته با استناد به پاراگراف ۲ ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه (ششمین بیانیه عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه، پاراگراف ۱۰ از CPT/Inf(96)21) به صدور بیانیه عمومی مبادرت ورزد.

پیشگیری از شکنجه

۲۱۰

پرونده‌های بین‌المللی

جامعه بین‌المللی در خصوص موقعیت خاصی در سطوح مختلف می‌باشد. برعکس، تصور این امر که چگونه می‌توان بازدیدهای کمیته پیشگیری از شکنجه و گزارشگر ویژه از یک کشور را مکمل نامید، خود مسئله دشواری است. به نظر می‌رسد تشریفات اجرایی آنها متفاوت باشد؛ زیرا مقررات شیوه حفظ اسرار و جنبه‌های رسمی‌اش در آن دو مرجع متفاوت است. تشریفات اجرایی حاکم بر نحوه عملکرد گزارشگر ویژه، علنی و از ماهیتی مشورتی برخوردار است، در حالی که تشریفات اجرایی تحقیقات توسط کمیته مبارزه با شکنجه تا زمان انتشار نتایج آن سری است و این نتایج مشخص می‌کند که آیا در یک کشور معین شکنجه به طور سازمان‌یافته ارتکاب می‌یابد یا خیر.^۱ البته، ممکن است بازدید از یک کشور معین و در یک زمان توسط این دو نهاد بی‌فایده باشد. هر دو نهاد در عملیات بازرسی برای تحقیقات خود نیازمند تأیید کشور میزبان می‌باشند. البته تفاوت‌هایی که میان این دو نهاد از جهت حفظ اسرار وجود دارد، از اهمیت کمتری برخوردار است، مشروط بر اینکه کمیته مبارزه با شکنجه بتواند قاعده محرمانه بودن تحقیقات را در مرحله ارائه نتیجه کلی از یاد ببرد. با این حال، این پرسش بیشتر یک پرسش آکادمیک است تا زمانی که قضیه بازدید در میان باشد. کمیته مبارزه با شکنجه در طی نه سال از فعالیت اجرایی‌اش، تنها یک مرتبه از ترکیه بازدید به عمل آورده است. برعکس، گزارشگر ویژه شکنجه از دسامبر ۱۹۹۶ تا کنون هجده بار از کشورهای مختلف بازدید کرده است.^۲ نمی‌توان عدم

۱. این تمایز به عنوان استدلالی علیه تداخل موجود میان تشریفات اجرایی گزارشگر ویژه توسط گزارشگر سابق شکنجه آقای کویجمانس ارائه شده است. بنگرید به: مقاله کویجمانس با عنوان «نقش و عملکرد گزارشگر ویژه سازمان ملل در شکنجه» در کتاب کاسسه با عنوان «مبارزه بین‌المللی علیه شکنجه» (۱۹۹۱)، ص ۷۱-۵۶.

۲. این نهاد از کشورهای آرژانتین، کلمبیا، اروگوئه (در سال ۱۹۸۷)، پرو، ترکیه، جمهوری کره (در سال ۱۹۸۸)، گواتمالا، هندوراس (در سال ۱۹۸۹)، زئیر، فیلیپین (در سال ۱۹۹۰) اندونزی، تیمور شرقی (در سال ۱۹۹۱)، یوگوسلاوی سابق (در سال ۱۹۹۲ که بازدید به همراه گزارشگر همین کشور به عمل آمد)، رواندا (به همراه گزارشگر همین کشور)، فدراسیون روسیه، کلمبیا (نشست مشترک با گزارشگر ویژه در مورد محاکمات غیرقانونی، اختصاری و خودسرانه) (در سال ۱۹۹۴)، شیلی (در سال ۱۹۹۵)، پاکستان و ونزوئلا (در سال ۱۹۹۶) بازدید به عمل آورده است.

موفقیت کمیته مبارزه با شکنجه را با این استدلال توجیه کرد که آن دسته از کشورهایی که امکان بازدید از آنها برای گزارشگر ویژه فراهم بود، در اختیار این کمیته قرار نداشتند؛ چرا که اکثریت این کشورها دولتهای عضو کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی بودند و از شمول ماده بیست خارج شده بودند. در عوض، می توان علت این امر را در ترکیب ناهمگون پیش شرطهای مشکل برانگیزی دانست که برای آغاز یک تحقیق توسط این کمیته و تأثیرات مخرب آن وجود دارد. این مؤلفه‌ها سبب می شود که شمار زیادی از کشورهایی که قرار است آماج یک تحقیق قرار گیرند، تمایل داشته باشند از انجام تحقیقات ممانعت به عمل آورند. در هر مرحله از مراحل تشریفات اجرایی، مشکل جلب نظر کشور هدف برای انجام بازدید از آن می تواند به کارشکنی بینجامد. البته یکی از پیشرفتهای نوین و مثبت در تشریفات اجرایی این نهاد را می توان در تحقیقی که از مصر به عمل آمده به چشم دید. در این مورد که نهایتاً در ماه مه ۱۹۹۶ به طور رسمی به نتیجه رسید، پس از چندین بار گزارشگر اجازه یافت تا از آن کشور بازدید به عمل آورد.^۱ در این پرونده، منبع عمده نتیجه گیری کمیته را مبنی بر اینکه شکنجه در آن کشور به طور سازمان یافته اعمال می گردد، اطلاعات یک سازمان غیردولتی تشکیل می داد. این رویکرد که کاملاً در راستای مقررات کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی می باشد، اجازه می دهد که کمیته در برابر کشور عضو از استقلال بیشتری برخوردار باشد.

نحوه گزارش دادن اعضای کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی به ویژه شبیه به تشریفات میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی می باشد که از نظر تشریفات حاکم بر هر یک از این دو، با هم تعارضهای مهمی دارند. مهم ترین پیشرفتی که در عبارت کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازاتهای بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی به چشم می خورد، عبارت صریحی بود

۱. این گزارش به عنوان بخشی از گزارش سالانه منتشر شد. بنگرید به: گزارش اجمالی نتایج حاصله از تشریفات مربوط به تحقیقات انجام شده از مصر A/51/44 (گزارش سالانه کمیته مبارزه با شکنجه مصر)، ص ۳۰-۳۶.

مجلس

۲۱۲

مجلس شورای اسلامی

که کمیته می‌توانست بر اساس آن و درباره گزارش ویژه هر یک از اعضا «نظرات کلی» ارائه کند (پاراگراف ۳ ماده ۱۹) برعکس، کمیته حقوق بشر مقررات مذکور در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (پاراگراف ۴ ماده ۴۰) را تنها هنگامی «نظرات کلی» می‌داند که متوجه کلیه اعضای میثاق باشد. به رغم انتقادهای شدید، تا کنون کمیسیون حقوق بشر گزارش‌های خود را بر گزارش‌های ویژه دولتهای عضو استوار نساخته است. بنابراین، کمیته مبارزه با شکنجه به احتمال زیاد، نخستین ارگان سازمان ملل بود که با نظرات ویژه‌ای درباره هر یک از آنها و کلیه آنها واکنش نشان داد.^۱

با این حال، پیشرفتهای به دست آمده در عملکردهای کمیته مشابه بوده است. در آغاز، اعضای انفرادی کمیسیون حقوق بشر نگرانی خود را درباره یک دولت عضو در پایان هر گفت‌وگو بیان می‌کردند. کمیته مبارزه با شکنجه نیز خود را تنها به نظرات اعضای انفرادی محدود و از ارزیابی جمعی خودداری کرد. عملکرد هر دو کمیته تا کنون متمایل به انتقاد عینی‌ای است که به طور کلی توسط کمیته منتشر شده است. در واقع، این تمایل به پیدایش سیستمی انجامیده است که کمیته از موضوع هر یک از گزارش‌های دولتی تنها یک ارزیابی منتشر می‌کند. این سیستم به مطالب مربوط به مقوله‌های مختلف اعم از ابعاد مثبت، مؤلفه‌ها و مشکلاتی مربوط به اجرای مفاد کنوانسیون (یا میثاق)، مسائل مهم و پیشنهادهای مختلف اجازه طرح می‌دهد. احتمالاً این تفسیر پویا از کنوانسیون و میثاق، روح جدیدی را در تشریفات مربوط به گزارش کردن دولتهای عضو خواهد دمید به ویژه با اجازه دادن به ارگانها در ارائه کردن پیشنهادهای عینی.^۲

۱. بنگرید به: نواک، یادداشت شماره ۷، ص ۵۲۵.

۲. این سیستم جدید، تشریفات مربوط به گزارش دولتی را یک منبع اطلاعاتی قرار داده است و البته مشکلاتی را در یک موقعیت خاص و با سیاقی متفاوت از شیوه پیچیده گزارش‌های اجمالی ارائه می‌دهد. تصمیم مربوط به در اختیار نهادن گزارش‌های دولتی در موارد اضطراری، یک پیشرفت مثبت دیگر را رقم می‌زند، همان‌گونه که توسط کمیسیون حقوق بشر برای نخستین بار در سال ۱۹۹۲ و در خصوص یوگوسلاوی سابق بیان شد. بنگرید به مقاله بوئر فیچین با عنوان «به سوی یک نظام قدرتمند نظارت نقش کمیته حقوق بشر در اصلاح تشریفات گزارش دادن موارد تحت ماده چهار میثاق حقوق مدنی و سیاسی»، فصلنامه شماره هفده حقوق بشر (۱۹۹۷)، ص ۷۶۶. کمیته مبارزه با شکنجه تا کنون چنین عملی را معرفی نکرده است.

ج - فعالیت نهادهای مختلف در کشورهای معین

از آنجا که کشورهای اروپایی در محدوده منطقه‌ای هر یک از نهادها جای می‌گیرند، مقایسه باید به همان کشورها محدود شود. بر این اساس، آلمان، اتریش، انگلستان و فرانسه به عنوان مدل‌های کشورهای عضو خواهند بود که کمیته پیشگیری از شکنجه از آنها بازدید کرده است و کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر در مورد نحوه ارائه گزارش توسط دولت‌ها با آنها به بحث پرداخته است. از آنجا که فعالیت‌های گزارشگر ویژه در این کشورها در حاشیه باقی می‌ماند، بین تشریفات مربوط به بازدید نهادهای کمیته پیشگیری از جرم، کمیته مبارزه با جرم و گزارشگر ویژه در مورد ترکیه مقایسه به عمل خواهد آمد. اصولاً ارائه تحلیلی تطبیقی، امور مربوط به تعارض و تأثیرگذاری هر یک را بررسی خواهد نمود. اصل تأثیرگذاری از سه منظر تحلیل و بررسی خواهد شد، به این نحو که آیا مشکلات مهمی که متوجه کشورها شده است، بررسی شده‌اند؟ کیفیت گفت‌وگوها چه اندازه بود؟ چگونه حکومتها مشارکت کردند و چه نتایجی حاصل شد؟

۱- مقایسه تشریفات گزارش دولتها در کمیسیون حقوق بشر و کمیته مبارزه با شکنجه و فعالیت‌های بازدیدی کمیته پیشگیری از شکنجه

۱-۱) آلمان

کمیته پیشگیری از شکنجه در سال‌ها ۱۹۹۱ و ۱۹۹۶ و کمیسیون حقوق بشر در سال‌های ۱۹۷۸، ۱۹۸۶، ۱۹۹۰ و ۱۹۹۶ و کمیته مبارزه با شکنجه در سال ۱۹۹۲ از آلمان بازدید به عمل آورد.^۱ برای نیل به اهداف تطبیقی، تحلیل زیر عمدتاً بر تشریفات که در خلال سال‌های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۲ اجرامی شدند، متمرکز شده است.

تشریفات که در این برهه اعمال می‌شد، نکات قابل توجه چندی را در بر داشت. کمیسیون حقوق بشر در سومین گزارش از نحوه عملکردش در خصوص آلمان در

۱. گزارش کمیسیون پیشگیری از شکنجه از دومین بازدیدش از آلمان (۱۹۹۶) تا هنگام نگارش این مقاله منتشر نشده است.

سال ۱۹۹۰ و در ارتباط با مواد هفت، نه و ده^۱ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، توجه خود را به مسائل مربوط به رفتار افراد مظنون و تروریستهای محکوم معطوف کرد. به ویژه، این تحقیق بر تدابیری تمرکز می‌کرد که شامل حبس انفرادی بود و به اندازه کمتری به مدت زمان حبس پیش از محاکمه می‌پرداخت. برعکس، کمیته پیشگیری از جرم در طی نخستین بازدیدش در سال ۱۹۹۱ بدو^۲ بر شرایط بازداشت زندانیان در زندانهای مورد بازدید و ضمانتهای عدم بدرفتاری با متهمان در مراکز پلیس تأکید کرد.^۳ شرایط و ضمانتهای لازم برای حبس انفرادی^۳ و فقدان فعالیت‌های درمانی در زندانها برای زندانیان مختل‌المشاعر موضوع انتقادهای شدید بود.^۴ نکته مهمی که هم کمیته پیشگیری از شکنجه و هم کمیته مبارزه با شکنجه به آن پرداختند، اما به نحو متفاوتی با آن تعامل کردند، پیامدهای اتحاد آلمان شرقی و غربی بود. کمیته مبارزه با شکنجه پرسشهایی را درباره تعقیب نقضهای حقوق بشر توسط مأموران سابق گشتاپو مطرح کرد، در حالی که کمیته پیشگیری از شکنجه موضوع شرایط نامطلوب بازداشت را در زندانهای آلمان شرقی در خلال دوران گذار بررسی می‌کرد.^۵ موضوع دیگری که توجه زیادی را نسبت به اعضای کمیته مبارزه با شکنجه جلب کرد، ممنوعیت و جرم‌انگاری شکنجه بود.^۶ این موضوع به زحمت توسط دیگر کمیته‌ها درک شد.

عملی که کمیته‌های مختلف انجام دادند، هیچ انتقاد شدیدی را نسبت به مشکلات بسیار جدی این کشور دربرنداشت. با نگاهی دوباره، این دیدگاه ممکن است عجیب به نظر برسد. با این توجه که سه موضوعی که بیشترین توجه را در خلال دهه اخیر در آلمان به خود جلب کرده است. رفتار با مظلومان و محکومان فعالیت‌های تروریستی^۷

1. CCPR/C52/Add.3 and CCPR/C/SR.963-964.

۲. گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه آلمان. (CPT/Inf(93)13).

۳. همان، پاراگراف ۷۲۰ به بعد، ص ۲۱۶. ۴. همان، پاراگراف ۱۲۴ به بعد.

۵. پاراگراف‌های ۲۴، ۳۰، ۳۱ و ۳۷ از CAT/C/SR.128 و گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، آلمان، پاراگراف‌های ۹ به بعد، ۱۰۷ به بعد و ۱۱۸ به بعد.

۶. بنگرید به: CAT/C/12/Add.1 و CAT/C/SR.128-29.

۷. بنگرید به: سازمان عفو بین‌الملل، Jahresbericht (۱۹۸۶) ص ۳۵۷ به بعد، (۱۹۸۷) ص ۳۹۱ به بعد، (۱۹۸۹) ص ۴۲۹ به بعد و (۱۹۹۱) ص ۱۲۰ به بعد.

شرایط مشکل آفرین حبس برای خارجی‌ان در انتظار اخراج^۱ و بدرفتاری خارجی‌ان با پلیس بوده است.^۲ در واقع، کمیسیون حقوق بشر تنها مرجعی بود که مسئله طرد افراد بازداشت شده متهم به همکاری با گروه‌های تروریستی را مطرح کرد و کمیته پیشگیری از شکنجه تنها کمیته‌ای بود که شرایط حاکم بر یکی از مراکز نگهداری خارجی‌ان را بررسی کرد. این تحقیق هیچ‌گونه کمکی به ابهام‌زدایی از قانون‌گریزیهای بی‌شمار نکرده است. توضیحی که می‌توان برای این نتیجه‌گیری ظاهراً شگفت‌آور داد، در زمان بندی بازرسی توسط کمیته نهفته است. از آغاز دهه نود، مسئله طرد افراد مظنون به فعالیت‌های تروریستی کلاً از برنامه حقوق بشر محو شده است،^۳ در حالی که مسائل مربوط به رفتار با خارجی‌ان زندانی، تنها از سال ۱۹۹۴ به عنوان نتیجه عملکرد

۱. موضوعات اصلی این انتقادات عبارت بود از: مدت چنين بازداشت‌هایی (که حداکثر ۱۸ ماه است)، کمبود امکانات در رفع مشکلات زبانی، جای دادن خانواده‌ها در مراکز مختلف (بنگرید به: *Suddeutsche Zeitung* دهم و یازدهم دسامبر ۱۹۹۴)، شرایط مادی پایین‌تر از معیارهای معین و خطر زیاد خودکشی (بنگرید به: *Deutscher Caritasverband, Erfahrungsbericht Zur Situation Von Asylsuchenden und Flüchtlingen in Deutschland* (1994)

در صفحات سیزده و *Pro Asyl, Weggesperrt Zum Abtransport. Abschiebehaft in Deutschland* (1995)

کارکنان هر دو دادگاه و افسران پلیس شرایط بازداشت را در موارد چندی غیرانسانی توصیف کردند. (بنگرید به: *بنک*، یادداشت شماره شش و یادداشت‌های ۶۶-۶۸).
۲. بنگرید به: *عفو بین‌الملل*، جمهوری فدرال آلمان، بدرفتاری پلیس با خارجی‌ان (۱۹۹۵)، بدرفتاری ادعاشده توسط خارجی‌ان - گزارش روزانه تا می ۱۹۹۵ و دیده‌بان حقوق بشر / هلسینکی در "Deutschland den Deutschen" *Fremdenhass und rassistische Gewalt in Deutschland* (۱۹۹۵) تحلیلی از مشکلات موجود از دیدگاه یک افسر پلیس که توسط *M. Bornwasser* و *R. Eckert* در *Belastungen und Gefährdungen von Polizeibeamtinnen und-beamten im täglichen umgang mit fremde* (۱۹۹۵) تهیه شده است.

۳. بنگرید به:

J. Feest and C. Wolters, *Verhütung von folter und unmenschlicher Behandlong oder strafe. Ergebnisse einer Bestandsaufnahme und zugleich Einschätzung des Berichtes des CPT Über seinen crsten Beuch in Deutschland und der dazu vorliegenden Stellungnahme der Bundesregierung* (1994) at 20, 24.

بدرفتاری

۲۱۶

بازداشت و نگهداری

ارزیابی مطبوعات و سازمانهای غیردولتی عینیت یافت. بنابراین، انتظار می‌رود که کمیته‌ها این مسائل را در نخستین سالهای دهه نود بررسی نکنند. علاوه بر این، ممکن است گفته شود که اخیراً کمیته‌ها در عمل توجه خود را به این مسائل معطوف کرده‌اند. کمیته پیشگیری از شکنجه از دو مرکز بازداشت خارجیان در سال ۱۹۹۶ بازدید به عمل آورد^۱ و کمیسیون حقوق بشر بدرفتاری با افراد در بازداشتگاههای پلیس به ویژه در ارتباط با خارجیان را در گزارش دولتی اخیر بحث کرده است.^۲

با توجه به بازرسیهای به عمل آمده، کمیته پیشگیری از شکنجه در ارائه تحلیل کاملی از وضعیت قانونی و عملی آلمان تنها کمیته‌ای بود که پیشنهادها، نظریات و درخواستهای صریحی را برای اطلاعات بیشتر ارائه داد. تشریفات را که کمیته پیشگیری از شکنجه در پاسخ به شکایت مبنی بر بدرفتاری ارائه کرد، تنها بخشی است که باید مورد انتقاد قرار گیرد. کمیته تا ماهها پس از وصول شکایت از آگاه ساختن مسئولان از آن غفلت کرد. تأخیری که ادعا می‌شود در بررسی هر پرونده رخ می‌دهد، امر بررسی ادعاها را برای مقامات غیر ممکن می‌سازد.^۳ برعکس، آن دسته از تحقیقات شفاهی که کمیسیون حقوق بشر و کمیته مبارزه با شکنجه به عمل آورد، از ابعاد گوناگونی نارسا بودند؛ به عنوان نمونه کمیسیون حقوق بشر از تصدیق این واقعیت که هیأت‌های حکومتی بارها پاسخهای نادرست ارائه داده‌اند، طفره رفت.^۴

۱. از پاسگاه مرزی پلیس فدرال در فرودگاه برلین - تگال و بازداشتگاه خارجیان در برلین - کوپنیک بازدید به عمل آمد.

۲. بنگرید به: *Suddeutschezeitung* در پنجم نوامبر ۱۹۹۶، ص ۶ و ششم نوامبر ۱۹۹۶، ص ۵ (گزارشهای اختصاری از این گفت‌وگوها تا هنگام نگارش این مقاله به دست ما نرسیده است).

3. *Stellungnahme der Bundesregierung (CPT/Inf(93)14)*, at 62.

۴. بنگرید به: پاراگراف ۱۹ از CAT/C/SR.129. هیأتی آلمانی ادعا کرد که پلیس نمی‌تواند درخواست فرد بازداشت‌شده را برای اینکه خبر بازداشت خود را به اطلاع شخص ثالث برساند، نپذیرد. در حالی که قانون چنین امتناعی را تا آنجا که برای بازرسی لازم است، معتبر می‌داند. بنگرید به: پاراگراف ۲ از stpo. همچنین یکی از اعضای هیأت آلمانی در مذاکرات خود با کمیسیون حقوق بشر اظهار داشت که در زندانهای آلمان آزمایش بیماری ایدز الزامی نیست. بنگرید به: پاراگراف‌های ۳۲ و ۴۷ از CCPR/C/SR.964 گزارش کمیته پیشگیری از جرم نشان داد که این امر در خصوص استان باواریا صدق نمی‌کند. بنگرید به: کمیته پیشگیری از شکنجه، آلمان، پاراگراف ۱۴۴.

در پرسشی که آنها درباره رفتار متهمان به فعالیتهای تروریستی مطرح کردند، اعضای کمیسیون حقوق بشر بر اینکه هیأت‌های دولتی باید پاسخهای کامل بدهند، اصرار نکردند. برای نمونه، سه شکایت جداگانه بدون هیچ دلیل و مدرکی رد شد^۱ و شکایت دیگر با توضیحات نامربوط روبه‌رو گردید.^۲ هر یک از این سه شیوه اجرایی نتایج ملموس اندکی در مورد پاسخهای دولت به دست می‌داد. حتی گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه سبب بروز عملکرد مثبت هرچند اندک از جانب مقامات آلمانی شد و در سلولی که مورد انتقاد کمیته پیشگیری از شکنجه قرار گرفته بود، از بخش زندان حذف شد،^۳ به ظاهر یکی از مناطق آباد زندان دستی کشیده شد، سیستمهای تهویه در سلولهای معینی مورد بازدید قرار گرفت و اطمینان داده شد که احترام بیشتری به کرامت بیماران روانی بیمارستان نشان داده شود.^۴ اگرچه دولت آلمان صریحاً به درخواست کمیته پیشگیری از شکنجه مبنی بر حق زندانیان برای شکایت به رئیس کمیته پیشگیری از شکنجه پاسخ مثبت نداد، اما این مسئله در قالب لایحه دولت

۱. پاراگراف‌های ۳۵ و ۴۸ از CCPR/C/SR.964. برعکس، گزارشگر ویژه همیشه درخواست می‌کند که پاسخهای ارائه شده به ادعاهای مطرح شده مدلل شود. فهرست موارد درخواست اطلاعات توسط گزارشگر ویژه در گزارش سالانه‌اش در ۱۹۹۶ آورده شده است. بنگرید به: پاراگراف ۲۰۰ از E/CN.4/1996/35.

۲. در پاسخ به شکایات مربوط به هم‌بندیهای فرد بازداشت‌شده، هیأت‌های دولتی توضیح دادند که این عمل به عنوان وسیله‌ای برای بررسی قاچاق از جهان خارج لازم بود. بنگرید به: پاراگراف‌های ۳۲ و ۴۷ از CCPR/C/SR.964. شیوه تحقیق از زمان رواج تشریفات گزارشگری دولتها ثابت شده است؛ هنگامی که کمیسیون حقوق بشر خود را به این مسئله ملموس محدود کرد که چگونه با تروریستهای مظنون و محکوم با عباراتی کاملاً مبهم رفتار کند. بنگرید به: پاراگراف ۳ از CCPR/C/SR.965. به ویژه، این بحث هیچ اطلاعاتی درباره شرایط لازم برای جداسازی افراد بازداشت شده و در عین حال عدم نقض ماده ۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ارائه نمی‌داد. هر یک از این سه تشریفات اجرایی نتایج متفاوتی داشت.

۳. بنگرید به: Stellungnahme der Bundesregierung at 62 and 64.

۴. بنگرید به: Stellungnahme der Bundesregierung at 53, 70, 77. با توجه به آخرین بعد، هیأت کمیته پیشگیری از شکنجه از این واقعه که جسدی در سالن یک بیمارستان روانی به حال خود رها شده بود، انتقاد کرد. بنگرید به: گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، آلمان، پاراگراف ۱۹۶.

بازرسی

۲۱۸

کمیسیون حقوق بشر

برای اصلاح قانون آیین دادرسی کیفری تقدیم مجلس شد. البته به طور غیرمستقیم گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه نقش مهمی در ارائه استدلال قانع‌کننده‌ای در جریان بازنگری مورد نظر ایشان در خصوص افزایش بودجه برای دست‌اندرکاران زندان ایفا کرد.^۱ در پاسخ ارائه شده از جانب دولت این مطلب تصریح نشد و احتمالاً انتقاد شدید کمیته پیشگیری از شکنجه موجب شد رئیس بخش روان‌درمانی زندان استرایک به یک سمت دولتی دیگر منتقل شود.^۲ در حالی که هیأت آلمانی در کمیسیون حقوق بشر هیچ پاسخ ملموسی ارائه نکرده است، هیأت کمیته مبارزه با شکنجه موافقت کرده تا برای مساعدت به حال بزه‌دیدگان از جرم شکنجه، نحوه آموزش کارکنان فرعی در زمینه شیوه‌های تعیین هویت افراد را بهبود بخشد. علاوه بر این، اعلام شد که مسئله ارائه قانون ضد شکنجه به قانون آلمان مورد بازنگری قرار گیرد.^۳ اگرچه در حال حاضر چشم‌انداز اصلاحات در این زمینه امیدوارکننده نیست.

۱-۲) اتریش

کمیته پیشگیری از شکنجه در مه ۱۹۹۶ و اکتبر ۱۹۹۴ از اتریش بازدید به عمل آورد. موضوعات مهمی که در نخستین گزارش این کمیته طرح شد، بدرفتاری با بازداشت‌شدگان در بازداشتگاه‌های پلیس، پیش‌بینی نشدن ضمانت‌های عملی در قبال چنین رفتارها و شرایط نابسامان بازداشت متهمان در زندان‌های نیروهای پلیس بود. کمیته، بازداشت‌شدگان در پاسگاه‌های پلیس را افرادی معرفی می‌کند که به احتمال زیاد با ایشان بدرفتاری می‌شود.^۴ به رغم اعمال برخی اصلاحات، این نتیجه‌گیری بار دیگر در دومین گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه به همراه انتقاد از عدم اصلاحات بنیادین در شرایط بازداشتگاه‌های پلیس مورد تأکید قرار گرفت.^۵ برعکس، کمیته

۱. این نکته توسط یکی از دست‌اندرکاران زندان برلین در طی مصاحبه این جانب با ایشان مطرح شد.

۲. بنگرید به: یادداشت شماره ۳۶ از Feest و Wolters.

۳. پاراگراف‌های ۲۶ و ۲۳ از CAT/C/SR.129.

۴. گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، اتریش (CPT/Inf(91)10)، پاراگراف ۴۸.

۵. پاراگراف ۱۹ گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، اتریش (بازدید سال ۱۹۹۴)، (CPT/Inf(96)28). ←

مبارزه با شکنجه در بحث خود درباره گزارش دولتی اتریش در آوریل ۱۹۸۹ به این نکات توجه اندکی مبذول کرد.^۱ در عوض، کمیته سعی کرد تا دولت اتریش را برای تهیه لایحه مجاب کند. کمیسیون حقوق بشر در اکتبر ۱۹۹۱ و در قالب دومین تشریفات گزارشهای دولتی، بحث خود درباره مواد هفت و ده میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی را بر بدرفتاریهای نیروی پلیس با متهمان متمرکز کرد و به صراحت گزارش اخیرالصدور کمیته پیشگیری از شکنجه را بررسی کرد.^۲ با این تفاسیر، می توان تعارضات موضوعی بیشتری را میان کمیته پیشگیری از جرم و کمیسیون حقوق بشر به چشم دید.

بی توجهی کمیته مبارزه با شکنجه به مسئله بدرفتاریهای ارتكابی از سوی نیروی پلیس می تواند یکی از انتقادهای مهم به عملکرد این کمیته باشد. کمیته، حساسیت مهم ترین دغدغه موجود یعنی اجرای کنوانسیون در اتریش را درک نکرد، هرچند که سازمانهای غیردولتی از پیش درباره این موضوع گزارش داده بودند.^۳

چگونگی بحث و گفت وگوهای مطرح شده در کمیته به طور چشمگیری با یکدیگر متفاوت است. کمیته پیشگیری از شکنجه در هر دو گزارش خود اصلاحاتی را با استناد به یک تحلیل دقیق ارائه داد، در حالی که گزارشهای مطرح شده از جانب کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر هماهنگی نداشتند. برای نمونه، کمیسیون حقوق بشر با اتکال بر پیشنهادهاى کمیته پیشگیری از شکنجه پرسشهایی را برای هیأت اتریشی طرح کرد، اما بی هیچ دلیل منطقی دیگر پیشنهادهاى کمیته را مطرح نکرد. علاوه بر این، کمیسیون حقوق بشر نتوانست از نکات ظریف تری مانند حق متفاوت مجرمان نسبت به اخذ وکیل گزارش تهیه کند.^۴ علاوه بر این، پرسشهای

→ برخی ادعاها به بدرفتاریهای ناشی از شکنجه مربوط است. بنگرید به پاراگراف ۱۴.

1. CAT/C/5/Add.2 and CAT/C/SR.18-19.

2. CCPR/C/51/Add.2 and CCPR/C/SR.1098-1099.

۳. بنگرید به: عفو بین الملل، گزارش سالانه (۱۹۸۸)، ص ۴۲۰ به بعد.

۴. کمیته پیشگیری از شکنجه این نکته را به خوبی تحلیل کرده است. بنگرید به: گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، اتریش، پاراگرافهای ۱۴-۶۰.

بند

۲۲۰

بند

مطرح شده چندین بار تکرار شد.^۱ همچنین در تحقیق کمیته مبارزه با شکنجه عمق و یکپارچگی کافی مشهود نبود؛ مثلاً نتوانسته بود علل اساسی مشکلات عمده را بررسی کند؛ برای نمونه، کمیته در خصوص گزارشهای مطرح شده در مطبوعات مبنی بر بدرفتاریهای مکرر با افراد پرسشهایی را مطرح کرد. البته به رغم این حقیقت که نسبت به این موضوع هیچ پاسخ قانع‌کننده‌ای دریافت نشد، کمیته تصمیم گرفت که به تحقیق خود ادامه ندهد.^۲ در این مفهوم، کمیته مبارزه با شکنجه به اشکالهای ساختاری اعم از امکان تشریفات معارض علیه بازداشت‌شدگان اشاره‌ای نکرد؛ آنانی که از بدرفتاری و عدم استقلال در تصمیم‌گیری توسط مقامات اتریشی مسئول اجرای چنین تحقیقاتی گلایه داشتند.

مقامات اتریشی در قبال گزارشهای کمیته همکاری رسمی از خود نشان داده‌اند، اما اقدامات ملموس خارجی اندکی را در نهایت ارائه کرده‌اند. دولت اتریش به نخستین گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه که حاوی هیچ پیشنهاد یا نظر خاصی نبود، پاسخ داد و تنها تمایل خود را در مهم دانستن گزارش برای مراحل بعدی در اصلاح نظام قضایی اعلام کرد.^۳ در واقع، اندک اصلاحات قضایی در سال ۱۹۹۳ به ارتقای برخی حقوق افراد بازداشت‌شده در بازداشتگاههای پلیس انجامید. از این میان، می‌توان به الزام صریح افسران پلیس در آگاه ساختن فرد بازداشت‌شده از حقوق خود به عنوان مهم‌ترین اصلاحات قضایی اشاره کرد. می‌توان در مقدمه رهنمودهای لازم برای شیوه‌های بازپرسی (و همچنین با توجه به وسایل ضبط صوت الکترونیکی) و گسترش نظارت دقیق بر بازداشتگاهها اصلاحاتی را مشاهده نمود.^۴ همان‌گونه که این اصلاحات در راستای پیشنهادهای کمیته پیشگیری از شکنجه بود، می‌توان استدلال کرد که نخستین گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه تأثیر خاصی داشت. به هر حال، به

۱. به عنوان نمونه، بنگرید به: بخش ۱۶ (ج) پاراگرافهای ۳۰-۴۸ از CCPR/C/SR.1099.

۲. پاراگراف ۳۰، از CAT/C/SR.18. برای نظر مخالف بنگرید به: گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، اتریش، پاراگرافهای ۹۵-۹۷.

۳. پاسخ کمیته به دولت اتریش، از (CPT/Inf(91)11).

۴. گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، اتریش (بازدید سال ۱۹۹۴) پاراگرافهای ۵۰ و ۵۳.

رغم این اصلاحات، در دومین گزارش کمیته، دغدغه‌های این کمیته در خصوص ضمانت‌های لازم برای بازداشتگاه‌های پلیس مشهود است.^۱ به ویژه، اصلاحات به این دلیل که نتوانستند تضمین‌های اساسی‌ای را از قبیل حق در اختیار داشتن وکیل و حق مداوای پزشکی توسط دکتر مورد نظر فرد بازداشت شده تضمین کنند، مورد انتقاد قرار گرفتند. علاوه بر این، کمیته ناخشنودی خود را از اجرانشدن قواعد و مقررات جدید توسط نیروی پلیس بیان کرد.^۲ به طور کلی، دومین بازدید کمیته پیشگیری از شکنجه تأکید کرد که جدی‌ترین مشکلاتی که در نخستین گزارش منعکس شده است (بدرفتاری نیروهای پلیس و شرایط زندانهای پلیس) بی‌پاسخ ماند. به هر حال، با خشنودی همراه با تأکید، خواستار بهبود وضع بازداشت‌شدگان در مراکز پلیس شد. این شرایط به ویژه ناظر بر وضع پوشاک و روانداز و خورد و خوراک بازداشت‌شدگان بود.^۳

نظریات کمیسیون حقوق بشر و کمیته مبارزه با شکنجه هیچ تعهدی را از جانب هیأت حاکمه برای معرفی برخی اقدامات دربرداشت. به هر حال، یکی از نتایج مهم تصویب کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های بیرحمانه، غیرانسانی یا ترذیلی، به ویژه ماده ۱۵ توسط اتریش قابل ذکر است. قوانین اتریش به این نحو اصلاح شدند که اقرارهای به دست آمده به وسیله شکنجه را مردود اعلام کرد.^۴ این نکته خصوصاً هنگامی حایز اهمیت است که بدانیم کمیسیون حقوق بشر بدون موفقیت، عدم موضوعیت چنین اقرارهایی را برای چندین سال پیش از تصویب آن پیشنهاد کرده بود.^۵

۱-۳) انگلستان

کمیته‌های مختلفی تشریفات اجرایی خود را در مورد انگلستان به مورد اجرا

۱. همان، پاراگراف‌های ۴۰، ۴۲، ۴۴، ۴۸ و ۵۰.

۲. همان، پاراگراف‌های ۵۲ و ۵۳.

۳. همان، پاراگراف‌های ۳۳ و ۳۶.

۴. برای جزئیات اعلام این اصل در حقوق اتریش بنگرید به: الف نترز، Anhaltungsbedingungen

in österreich (۱۹۹۴)، ص ۱۸ به بعد.

۵. نظریه عمومی ۷ کمیسیون حقوق بشر (ماده ۷) (شانزدهمین جلسه ۱۹۸۲)، پاراگراف ۱.

بازرسی

۲۲۲

کمیسیون حقوق بشر

گذاشته‌اند. کمیسیون حقوق بشر گزارش‌های دولتی را در سال‌های ۱۹۷۸، ۱۹۷۹، ۱۹۸۵، ۱۹۹۱ و ۱۹۹۵ به بحث گذاشت و کمیته مبارزه با شکنجه نیز در سال‌های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۵ به این عمل مبادرت کرد. کلیه این بحثها مشترکاً در خصوص انگلستان و ایرلند شمالی بود. کمیته پیشگیری از شکنجه در سال‌های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۴ از انگلستان بازدیدهای متعددی به عمل آورد، در حالی که وضعیت در ایرلند شمالی در سال ۱۹۹۳ و در قالب یک بازدید موقتی بررسی شده بود.

می‌توان تعارض‌های موضوعی‌ای را در تشریفات اجرایی سال‌های ۱۹۹۰ و ۱۹۹۳ مشاهده کرد، به ویژه با توجه به ددمنشی نیروهای پلیس در ایرلند شمالی و تضمین‌هایی که علیه این عملکرد وجود داشت. این مشکلات عمیقاً در گزارش‌های کمیته مبارزه با شکنجه و کمیته پیشگیری از شکنجه درباره ایرلند شمالی مورد اشاره قرار گرفت. کمیته مبارزه با شکنجه با استناد به گزارش‌های سازمان عفو بین‌الملل پرسش‌های گوناگونی را درباره موارد خاصی مطرح کرد و همچنین از آمارهای دولتی تحقیق به عمل آورد. کمیته پیشگیری از شکنجه، به نوبه خود، بدون اینکه به پرونده‌های انفرادی بپردازد، تحلیلی از هماهنگی ادعاهای مطرح شده ارائه داد.^۱

با توجه به تضمین‌هایی که علیه بدرفتاریهای پلیس وجود دارد، این کمیته‌ها موارد مشابه بسیاری همانند حداکثر زمان بازداشت در بازداشتگاه‌های پلیس، حق آگاه‌ساختن شخص ثالث از بازداشت متهم، حق دسترسی به وکیل و معاینه پزشکی را بررسی کردند. برعکس، کمیسیون حقوق بشر به ندرت به مسئله بدرفتاری پرداخته و در عوض، بررسی وضعیت در ایرلند شمالی را پیرامون محور حق حیات قرار داده است (ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی).

گزارش بازدید کمیته پیشگیری از شکنجه در سال ۱۹۹۰ از انگلستان به ویژه به شرایط کاملاً نامساعد زندان‌های بریتانیا پرداخت. کمیته ترکیب جمعیت کیفری، فقر بهداشتی و نظام وضعیت زندانها را رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز ارزیابی کرد.^۲ ابعاد

۱. پاراگراف‌های ۲۳، ۳۴ و ۴۷ از CAT/C/SR.91 و گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، ایرلند شمالی، پاراگراف‌های ۲۶-۳۶.

۲. گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، انگلستان، پاراگراف ۵۷ از (CPT/Inf(91)15).

دیگری که مورد انتقاد شدید کمیته فرار گرفت، بدرفتاری با زندانیان خطرناک و فقر بهداشت روانی برای آنان بود.^۱ از سویی دیگر، کمیسیون حقوق بشر در بحث و نظر خود به این مشکلات توجه نکرد و کمیته مبارزه با شکنجه تنها از اعمال قواعد حداقلی معیارهای سازمان ملل و موازین بهداشتی در زندانها اطلاعات عمومی درخواست کرد.^۲ با توجه به ماهیت جدی این دو خواسته مورد نظر، می توان عملکرد کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر را به علت بی توجهی به آنها مورد انتقاد قرار داد.

چگونگی بحثها به نحو چشمگیری با یکدیگر متفاوت است. در بیشتر موارد، کمیته پیشگیری از شکنجه مسائل را با عمق بیشتری مورد تحلیل قرار داده و مستدلتر بحث کرده است؛ برای نمونه، با در نظر گرفتن تضمینهای موجود علیه بدرفتاری، کمیته پیشگیری از شکنجه بر خلاف کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر همواره میان مقررات مخصوص مظنونهای عملیات تروریستی و مقررات خاص مجرمان عادی تمایز قائل شده است. علاوه بر این، در انتقاد به تأخیرهای مکرر در دسترسی به پزشک مورد نظر فرد بازداشت شده، همانگونه که کمیته مبارزه با شکنجه نیز انتقادی وارد کرد، کمیته پیشگیری از شکنجه از امکاناتی برای ارائه مجدد دلایل خود برخوردار بود و این در حالی بود که بر معالجه فرد بازداشت شده توسط پزشک مخصوص خود در حضور کارکنان پزشکی پلیس و تضمین اینکه اجرای این حق فرد بازداشت شده توطئه ای برای فرار متهم نباشد، اشاره می کرد.^۳

در مقابل، یکی از بحثهای چشمگیر کمیته مبارزه با شکنجه حاوی انتقاد یکی از اعضای کمیته مبنی بر فقدان تلاشهای لازم برای ارائه برنامه های آموزشی لازم برای کارکنان پزشکی در خصوص بزه دیدگان جرم شکنجه بود و عضو دیگر کمیته استدلال

۱. همان، پاراگرافهای ۸۶ به بعد، ۱۵۴، ۱۵۹ و ۱۶۵.

۲. پاراگراف ۴۸ از CAT/C/SR.91.

۳. پاراگراف ۶۷ از (CPT/Inf(94)11) ایرلند شمالی، گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه و پاراگراف ۲۹ از CAT/C/SR.91. حضور کارکنان پلیس در طی معاینات پزشکی کاملاً مغایر با خواسته های کمیته پیشگیری از شکنجه است. این کمیته بر لزوم حفظ اسرار تأکید می کند. بنگرید به: دومین گزارش عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه پاراگراف ۳۸ از (CPT/Inf(92)3).

بدرفتاری

۲۲۴

کمیته بین المللی
پیشگیری از شکنجه

معارض دولت را «مشفقانه» توصیف کرد. هیأت دولتی استدلال کرده بود که چنین اقداماتی با وجود عدم حضور شاکی زائد بودند.^۱ علاوه بر این، استدلال کمیته مبارزه با شکنجه نیز حاوی تکرار و دوباره‌گویی بود؛ برای نمونه، کمتر از شش تن از اعضای کمیته از نمایندگان دولت خواستند تا متن و مفاد ماده ۱۳۴ قانون عدالت کیفری را که اعمال شکنجه را جرم‌انگاری می‌کند، مورد مطالعه قرار دهند.

نمونه‌های کمی را می‌توان از فعالیتهای خاص دولتی و در پاسخ به نظرها و پیشنهادهای این کمیته ارائه داد. دولت انگلستان در پاسخ خود به کمیته پیشگیری از شکنجه در خصوص انگلستان، اشاره کرد که از پیش، جدای از موارد یادشده در گزارش، تدابیر فراوانی اتخاذ شده است.^۲ این اقدامات در پی پیشنهادهایی بود که کمیسیون بررسی نظام زندانها در انگلستان در تحقیق خود ارائه داده بود که در سال ۱۹۹۰ یک سری اغتشاشات را در پی داشت. کمیسیون همان نتایج و پیشنهادهایی را که در گزارش کمیسیون پیشگیری از شکنجه منعکس بود، دوباره منتشر ساخت.^۳

با وجود این، فلسفه وجودی فعالان در کمیته پیشگیری از شکنجه قابل خدشه نیست؛ چرا که به درخواست اداره امور زندانها در خصوص همکاری در سرمایه‌گذاری برای اصلاحات به طور موفقیت‌آمیزی عمل کرده بودند.^۴ علاوه بر این دستاورد، دولت انگلستان به سه پیشنهاد و دو نظر به دیده احترام نگریست. این اقدامات حول محورهای نگهداری کمربندهای انفرادی در خارج از فضای آرام سلولها، انتقال زندانیان جوان از لیدز (Leeds) به زندان دیگر، ترغیب زندانبانان به پرهیز از بدرفتاری

۱. پاراگراف‌های ۳۸ و ۴۶ از CAT/C/SR.91.

۲. پاسخ دولت انگلستان (CPT/Inf(91)16).

۳. وولف و گومین (۱۹۹۱) مشکلات زندان، آوریل ۱۹۹۰. گزارش از یک تحقیق توسط آر.تی. هون وولف (بخشهای اول و دوم) و استفن تومین (بخش دوم). برای تجزیه و تحلیل پیرامون انجام تحقیق بنگرید به: مورگان، وولف: «در باب بازنگری و چشم‌انداز» مندرج در شماره ۵۴ تحقیقات نوین حقوقی (۱۹۹۱)، ص ۷۱۳.

۴. اندرو کویل، رئیس زندان بریکستون، در سمینار اجرایی کمیته اروپایی پیشگیری از جرم، استراسبورگ در پنجم و هفتم دسامبر ۱۹۹۴ چنین بیان کرد.

با زندانیان در انتظار محاکمه، سازماندهی گروهها برای نظافت تأسیسات بهداشتی و تهیه برنامه‌ای برای نابود کردن حشرات موزی در بند زنان بود.^۱ به هر حال، باید خاطر نشان شود که وضعیت برخی از این پاسخهای مثبت مبهم باقی ماند؛ برای نمونه، در خصوص انتقال زندانیان جوان، هیچ گزارشی از کارایی این اقدام ذکر نشد.

پیشنهاد‌های کمیته پیشگیری از شکنجه در گزارش خود درباره ایرلند شمالی با پاسخ مشروط دولت به ویژه در خصوص ضمانتهای لازم برای حمایت از مظنونان فعالیتهای تروریستی روبه‌رو شد. در این زمینه، دولت تنها متعهد شد که ممکن است در خصوص تسریع قانونگذاری تجدید نظر شود. فقط دو اقدام در مورد ملاحظات فردی رفتار روزانه با زندانیان در پاسخ به گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه عملی گردید. به زندانیان «بخش ارزیابی» در بلفاست اجازه داده شد که یک ساعت از هوای آزاد بهره‌مند شوند و گامهایی نیز در تضمین محرمانه بودن موارد سرایت کردن ایدز برداشته شد.^۲

جدای از تشریفات خاص کمیته پیشگیری از جرم، استدلال کمیته مبارزه با شکنجه درباره گزارش دولت تنها می‌تواند به اقدامات خاصی منتهی شود. هیأت دولتی متعهد شد تا به منظور بررسی علایم شکنجه در آموزش کادر پزشکی خود تجدید نظر کند.^۳

«دور دوم» فعالیتهای در سالهای ۱۹۹۴ و ۱۹۹۵ به وقوع پیوست. کمیسیون حقوق بشر و کمیته مبارزه با شکنجه، به ترتیب، در جولای و نوامبر ۱۹۹۵ گزارشهای دولت انگلستان را مورد بحث قرار دادند. این تشریفات تعارض زیادی از خود نشان داد؛ چراکه هر دو کمیته توجه خود را به ایرلند شمالی و مشکلات قانونگذاری زود هنگام معطوف کرده بودند. نقطه مشترک این تحقیق، شیوه تعامل با خارجیانی بود که قرار بود اخراج شوند. در خصوص بحث و بررسی این دوزمین، این دو کمیته چندین پرونده انفرادی را

۱. پاسخ دولت انگلستان در صفحه ۱۰، پاراگرافهای ۹۳، ۶۶، ۱۰۰ و ۱۲۳.

۲. پاسخ دولت انگلستان، به گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه درباره ایرلند شمالی (CPT/Inf(94)18) پاراگراف ۴۴ به بعد.

۳. پاراگراف ۱۲۳ از CAT/C/SR.92.

بررسی کردند که نظرات و پیشنهادهای پایانی آنها شباهتهای زیادی با هم داشت.^۱ در مقابل، کمیته پیشگیری از شکنجه در مدت بازدید خود از انگلستان و اسکاتلند در سال ۱۹۹۴، بار دیگر شرایط حبس را در چندین زندان انگلستان اعم از دو مقر بازپرسی بررسی کرد. کمیته پیشگیری از شکنجه همچنین از پاسگاههای پلیس، بیمارستانی روانی و امکانات حبس مقامات مهاجرت دیدن کرد. کمیته نسبت به فعالیتهای مربوط به حبس زندانیان - اعم از متهم و محکوم - در پاسگاههای پلیس و نقص فوریتهای پزشکی برای بیماران در بیمارستانهای روانی کاملاً مراقب بود. این تحقیقات عمیق در خصوص امکانات حبسی که در اختیار مقامات مهاجرت بود، مشکلات جدیدی مطرح نکرد. در زندانهایی که کمیته پیشگیری از شکنجه از آنها در اسکاتلند بازدید به عمل آورده بود، این کمیته نگرانی عمیق خود را از زندانهای انفرادی بیان کرد. کمیته‌های دیگر، خود را به معرفی پیشرفتهایی که در ساخت و ساز زندانهای جدید و تعمیر زندانهای قدیمی حاصل شده بود، محدود کردند.^۲ علاوه بر این، تمام نهادها نگرانی خود از مشکل گیج‌کننده خودکشی در زندانها را اظهار کردند^۳ و البته علاقه خود را به برقراری نهاد دادور در زندان کتمان نکردند.^۴ با این حال، این جنبه‌ها تنها حاکی از تعارض در جزئیات بود، در حالی که دغدغه‌های مهم و مشترک کمیته پیشگیری از جرم و دیگر کمیته‌ها با یکدیگر متفاوت است.

با توجه به مشکلات مربوط به حبس در انگلستان، شگفت‌آور است که کمیسیون حقوق بشر و کمیته مبارزه با شکنجه به ندرت به مسئله شرایط زندان پرداخته‌اند. در عمل، به نظر می‌رسد که این مهم تنها در ستایشگری از دولت برای تلاشهای خود در

۱. پاراگراف ۴۱۸ به بعد از A/50/40 (گزارش سالانه کمیسیون حقوق بشر) و پاراگراف ۱۵۷ از CAT/C/SR.235.

۲. 415، (گزارش سالانه کمیسیون حقوق بشر) A/50/40; SR.235.57(E.7); CAT/C/SR.234, 34.

۳. گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، انگلستان (۱۹۹۴)، 90، 419 و (گزارش سالانه کمیسیون حقوق بشر) CAT/C/SR.234,34,SR.235,57 (D.3); A/50/40.

۴. پاراگراف ۱۲۴ در گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، انگلستان (۱۹۹۴)؛ پاراگراف ۵۱ (h) در میثاق بین‌المللی حقوق سیاسی و مدنی و پاراگراف ۳۵ از CAT/C/SR.234.

نوسازی سخت‌افزار نظام زندانها خلاصه شد، بدون اینکه به مشکلات باقیمانده بشری بپردازد. به ویژه، تلاشهایی در جهت بهره‌برداری از گزارشهای آماری موجود بود. رویکرد اصلی این گزارشها به این سمت و سو بود که شمار فزاینده هم‌سلولی‌ها معارض با کاهش جمعیت کیفری از طریق ساخت و ساز زندانهای جدید می‌باشد.^۱ ساختن زندانهای جدید ممکن است شرط لازم مقابله با افزایش جمعیت کیفری باشد، اما به خودی خود به هیچ وجه کافی نیست. آشکارا، سیاست کیفری نیز همچنین بخشی از راه حل را تشکیل می‌دهد.^۲

در مقابل، هر یک از این دو کمیته به نحو قابل قبولی مسئله جدید رفتار با خارجی‌ان در انتظار اخراج را بررسی کردند. همچنین نسبت به مشکلات خاص ایرلند شمالی همین روند در پیش گرفته شد. کمیسیون حقوق بشر در آیین‌نامه خود در سال ۱۹۹۵ نیز وضعیت ایرلند شمالی را در مورد بدرفتاری با زندانیان به بحث گذاشت، اگرچه این مشکل باز هم در پرتو ماده شش میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بیشتر مورد بررسی قرار گرفت.

در ارائه تحلیلی از کیفیت تحقیقات این دو کمیته کفه ترازو به نفع کمیته پیشگیری از شکنجه سنگینی خواهد کرد؛ برای نمونه، کمیسیون حقوق بشر بدون اینکه به شرایط واقعی حبس در زندان بپردازد، در خصوص تضمینهای موجود برای زندانیان در حبس پلیس اطلاعاتی را طلب کرد. حتی با اینکه مسئله توزیع جمعیت کیفری زندان را در نظر نگرفت، اما آشکار است که به ندرت بازداشتگاههای پلیس توانایی این را دارند که متناسب با اقامت طولانی‌تر زندانیان تجهیز شوند. در مقابل، کمیته پیشگیری از شکنجه به طور مفصل به این جزئیات پرداخت.^۳ به تناوب، اعضای انفرادی کمیته مبارزه با

بازدید

۲۲۸

بازدید

1. Cf.CPT Report, UK (visit 1994), para.75ff.

۲. این مطلب توسط کمیته پیشگیری از شکنجه نیز بیان شده است. بنگرید به: همان، پاراگراف ۷۹ و گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه در خصوص پرتغال (بازدید ۱۹۹۵) پاراگراف ۹۸ (CPT/Inf(96)32).

۳. پاراگراف ۱۵ به بعد از CCPR/C/SR.1433 و گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) پاراگراف ۲۵ به بعد.

شکنجه به حکم موضوعی، کمیته خود را ملزم ندیدند؛ برای نمونه، یکی از اعضا که نگاه قضات و دیگر مقامات دادستانی را نژادپرستانه ارزیابی کرده بود، نتوانست به طور دقیق میان نقض احتمالی حق تساوی در رسیدگیهای قضایی و حقوقی تضمین شده توسط کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل تمایز قائل شود.^۱ همچنین حق متهمان به در پیش گرفتن سکوت، یک حق کاملاً معارض با نقش قانون توصیف شده بود،^۲ اما نکته مهم این است که آن حق، معارض با کنوانسیون قلمداد نشد. در کنار تکرار پرسشهای مکرر در مباحثات مطرح شده در گزارش دولتی، کاستیهای فراوانی را می‌توان در مباحثات کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر به چشم دید؛ برای نمونه، یکی از اعضای کمیته مبارزه با شکنجه بلافاصله پس از اینکه همکارش صریحاً مجازاتهای طولی‌المدت برای جنحه‌ها را مورد انتقاد قرار داد، در خصوص طیف مجازاتهای کیفی مندرج در قوانین مربوط به شکنجه اطلاعاتی طلب کرد.^۳ همچنین یکی از اعضای کمیسیون حقوق بشر، در آغاز، ماده‌ای را که حق مشاوره با حقوقدانان در مدت ۴۸ ساعت اولیه حبس از مظنونان فعالیت‌های تروریستی سلب می‌کرد، مورد انتقاد قرار داد و سپس در خصوص حکومت یا نسخ این ماده استفسار کرد.^۴

تشریفات که در سالهای ۱۹۹۴ و ۱۹۹۵ در پیش گرفته شد، می‌تواند معیاری برای ارزیابی رویه‌های جاری در سالهای پیش به دست دهد. در حالی که در روش گزارش‌های دولتی هیچ تأثیر مثبتی نمی‌توان دید و تقریباً به گزارش‌های پیشین اشاره‌ای نشده بود، اما بخشی از فعالیت‌های بازدید کمیته پیشگیری از شکنجه به بازرسی از زندانهای معین اختصاص یافت. گزارش نشان داد که به رغم کوشش‌های دولتی، مشکلات تفکربرانگیزی هنوز وجود داشت. علاوه بر این، بازدیدهای تکمیلی کمیته به دو نمونه که اصلاح نشده بود، اشاره داشت، اگرچه دولت نسبت به اجرای اقدامات اصلاحی در پاسخ خود به نخستین گزارش کمیته قول مساعد داده بود. این نمونه‌ها به شرایط بهداشتی معیار و «قلع و قمع کردن» زندانیان در انتظار محاکمه پس از اینکه در

۱. پاراگراف ۵۷ از CAT/C/SR.۲۳۴.

۲. همان، پاراگراف‌های ۶۶ و ۶۹.

۳. همان، پاراگراف‌های ۷۶ و ۷۹.

۴. پاراگراف ۷۲ به بعد از CCPR/C/SR.1433.

دادگاه حضور می‌یابند، می‌پرداخت.^۱

واکنش‌های دولت به گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه درباره بازدید خود در سال ۱۹۹۴ از انگلستان، بار دیگر، از بسیاری جهات به اقداماتی اشاره می‌کرد که از پیش آغاز شده بود. البته بر خلاف تشریفات که در نخستین بازدید خود به پیش گرفته بود، دولت اعلام کرد که در خصوص دوازده مورد، اقدامات مد نظر کمیته پیشگیری از شکنجه را اعمال کرده است (شامل ده پیشنهاد و دو نظریه). این اقدام اصولاً اصلاحات مادی مؤسسات فردی را دربرمی‌گرفت؛ مانند اقداماتی در مورد تعمیرات اساسی و معافیت از خدمت در سلول‌هایی که قابل انتقاد شدید بودند.^۲ دو پیشنهاد بعدی؛ یعنی تضمین دسترسی به امکانات بهداشتی و ممنوعیت استفاده سه نفری از سلول‌های فردی در قالب دستورات عملیاتی مدیریتی اجرا شد.^۳ در سه مورد، اصلاحات اندکی در ماهیت ساختاری برخی تأسیسات اعمال شد. این اصلاحات ارائه یک برگ حاوی اطلاعات فردی برای افرادی که در اسکاتلند بازداشت شده بودند،^۴ معرفی یک دفتر ثبت مجزا برای استفاده از سلول انفرادی در یکی از زندانهای اسکاتلند^۵ و معرفی تضمین‌های لازم برای محرمانه بودن مشاوره‌های پزشکی از زندانیان جدیدالورود را شامل می‌شد.^۶

بازدید

۲۳۰

بازدید

۱. گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، انگلستان (بازدید ۱۹۹۴)، پاراگراف‌های ۹۵ و ۱۲۵.
۲. پاسخ پایانی دولت انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) (CPT/Inf(96)12) پاراگراف‌های ۱۱، ۲۳، ۲۶، ۵۳ و ۶۶. به ویژه در خصوص نصب دوش در بازداشتگاه‌های پلیس، نصب سیستم تلفن داخلی در زندان برای بازدیدکنندگان، خارج کردن سلول‌های کاملاً کوچک از فهرست سلول‌های مورد استفاده و برخی سلول‌های انفرادی، خارج کردن برخی از تجهیزات مراقبت از زندانیان خشن، بهبود شرایط فیزیکی سلول‌های جراحی در یک مؤسسه روان‌درمانی و رنگ‌آمیزی مجدد اتاق معاینه، اقداماتی انجام شد. همان، ص ۶۹ به بعد.
۳. البته دولت انگلستان در خصوص نیاز ترجمه شدن برگ حاوی اطلاعات فردی نظر شفافی نداد. بنگرید به: پاسخ نهایی دولت انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) ص ۵۹ و گزارش پیشگیری از شکنجه، انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) پاراگراف ۲۹۶.
۴. پاسخ نهایی دولت انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) ص ۷۱ و گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) پاراگراف ۳۵۴.
۵. پاسخ نهایی دولت انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) ص ۳۷ و گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، انگلستان (بازدید ۱۹۹۴) پاراگراف ۱۶۲.

۱-۴) فرانسه

فنیسه در سالهای ۱۹۸۳ و ۱۹۸۸ موضوع بررسی گزارش دولتی دربارهٔ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و در سال ۱۹۸۹ موضوع بررسی گزارش دولتی دربارهٔ کمیتهٔ مبارزه با شکنجه سازمان ملل واقع شد. کمیتهٔ پیشگیری از شکنجه دو بازدید دائم در سالهای ۱۹۹۱ و ۱۹۹۶ و دو بازدید موقت در جولای ۱۹۹۴ (مارتینیک و پاریس) از فرانسه به عمل آورد. کمیتهٔ پیشگیری از شکنجه از بازدید خود در سال ۱۹۹۱ گزارشی طولانی تهیه کرد و در آن به‌ویژه نحوهٔ تعامل با افراد بازداشت‌شده توسط پلیس و شرایط حبس در بازداشت‌خانه‌ها، زندانها، مراکز حبس اداری برای خارجیان و بیمارستانهای روانی را مورد تحلیل قرار داد. کمیسیون حقوق بشر و کمیتهٔ مبارزه با شکنجه در مباحثات خود در سالهای ۱۹۸۸ و ۱۹۸۹ توجه اندکی به مشکلات موجود در فرانسه معطوف داشت و کمیتهٔ مبارزه با شکنجه تنها به جرم‌انگاری شکنجه مبادرت کرد. این کمیته به این نتیجهٔ چشمگیر رسید که «قانونگذاری، عملکرد قضایی و تشکیلات پیشگیری در فرانسه می‌تواند نمونهٔ موفقی برای دیگر کشورها در مقابله با شکنجه باشد»^۱ این امر نه تنها پس از چنین استدلالی شگفت‌انگیز نیست، بلکه در راستای یافته‌های کمیتهٔ پیشگیری از شکنجه در سال ۱۹۹۱ می‌باشد. پس از انتقاد از شکافهای موجود در تضمینهای لازم و شمار زیاد مواردی که به‌همال خشونت ادعا شده است، کمیتهٔ پیشگیری از شکنجه نتیجه گرفت که افرادی که توسط پلیس در فرانسه بازداشت شده‌اند، در معرض بدرفتاری قرار دارند.^۲ علاوه بر این، جنبه‌های دیگری مورد انتقاد شدید کمیتهٔ پیشگیری از شکنجه قرار گرفت. شرایط بازداشت افراد در برخی بازداشتگاهها که زیر نظر پلیس یا ژاندارمری بودند، با معیارهای بین‌المللی تفاوت بسیاری داشت و حبس اداری خارجیان پایین‌تر از معیارهای بهداشت و فاقد امکانات لازم برای بازداشت‌شدگان ارزیابی شد.^۳ رفتارهای دیگری از قبیل دستبند زدن زنان حامله به

1. CAT/C/SR.27, 36.

۲. گزارش کمیتهٔ پیشگیری از شکنجه، فرانسه، پاراگراف ۱۱ (CPT/Inf(93)2).

۳. همان، پاراگرافهای ۲۱۱ به بعد و ۲۱۴.

تخت خوابهایشان در بیمارستان و پیش از زایمان و همچنین نبود عنصر قانونی برای زندانیانی که ۲۳ ساعت در یک سلول شلوغ نگه داشته شده‌اند، «رفتار غیرانسانی» ارزیابی و تلقی شد.^۱ علاوه بر این، کمیته پیشگیری از شکنجه شیوه تعامل یکی از مؤسسات روان‌درمانی با مراجعه‌کنندگان خود را خطری دائمی توصیف کرد. در این مؤسسه اقدامات و امکانات درمانی ویژه، برای اجرای بی‌حسی موضعی وجود نداشت.^۲ به واسطه اختصار مباحثات کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر، تزامم موضوعی اندکی از میان شیوه‌های اجرایی آن دو به چشم می‌خورد. با این حال و با توجه به انتقاد شدید کمیته پیشگیری از شکنجه، ظاهراً کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر از در نظر گرفتن کلیه مشکلات اساسی ناتوان بودند. علاوه بر این، در پرتو افشاگری کمیته پیشگیری از شکنجه درباره شکافهای اساسی در تضمینهای لازم برای پرهیز از بدرفتاری با افراد، معرفی شدن فرانسه از جانب کمیته مبارزه با شکنجه به عنوان «الگوی» برای دیگر دولت‌ها کاملاً مشکوک به نظر می‌آید.

با دقت نظری که در مباحثات انجام شده می‌توان کرد، این‌گونه استنباط می‌شود که شمار اندک سؤالات مطرح شده از جانب کمیسیون حقوق بشر و کمیته مبارزه با شکنجه برای تجزیه و تحلیل بسنده نمی‌کند. برعکس، گزارش کمیته پیشگیری از جرم، تحلیلهای دقیقی را از تمام موارد بازرسی شده در بردارد. سؤالاتی را که کمیسیون حقوق بشر طرح کرده است، اغلب، بیش از اندازه، شکل عمومی به خود گرفته است، حتی در مواردی که اطلاعات از پیش در گزارش دولتی منعکس شده است.^۳ بار دیگر، استدلال کمیته مبارزه با شکنجه حتی در خصوص جرم‌انگاری شکنجه انسجام نداشت. این عدم انسجام بیشتر زمانی آشکار شد که یکی از اعضای کمیته سؤالات گوناگونی را درباره اصلاحات قانونی متعاقب انعقاد کنوانسیون اروپایی در فرانسه

تاریخ: ۱۳۹۷/۰۳/۰۳

۲۳۲

کمیسیون بین‌المللی حقوق بشر

۱. همان، پاراگرافهای ۹۰ و ۹۷. ۲. همان، پاراگراف ۲۲۷.

۳. برای نمونه، اعضای کمیته پس از دریافت اطلاعاتی راجع به بازداشتگاههای پلیس از طریق گزارشی که به آنها ارائه شد (پاراگرافهای ۱۶۸، ۱۷۱، ۱۷۸ از CCPR/C/46/Add.2) اطلاعاتی را در خصوص قانون عملکرد ایشان در مورد بازداشت احتیاطی طلب کردند (در حالی که تمایل داشتند اصطلاح «بازداشت موقت» را بگویند. یادداشت ۱، الف) از CCPR/C/SR.802.

مطرح کرد،^۱ اگرچه این کنوانسیون به اجرای آن توسط دولتهای عضو نیازی ندارد. در حالی که مباحثات مطرح شده در گزارشهای دولتی هیچ دستاوردی نداشت و هیچ تعهدی را برای نمایندگان دولتها ایجاد نکرد، دولت فرانسه ادعا کرد که با اقدامات خاصی به نه پیشنهاد و ده نظریه کمیته پیشگیری از شکنجه پاسخ داده است. برخی از این اقدامات به اصلاحات فیزیکی مرتبط با نوسازی برنامه‌ها مربوط بود.^۲ اقدامات دیگر، بهبود کیفیت کاری از طریق استخدام کارکنان اضافی^۳ و ارتقای حساسیتهای فردی کارکنان نسبت به بازداشت زندانیان روانی، کیفیت توزیع غذا و احترام و شکیبایی در هنگام بازرسیهای بدنی بود.^۴ به ویژه، دولت فرانسه به انتقاد کمیته پیشگیری از شکنجه به دستبند زدن زنان زندانی به تخت‌خوابهایشان پیش از وضع حمل در بیمارستان واکنش صریح نشان داد. نتیجه این شد که برای این دسته از زندانیان اتاق مخصوصی ساخته شد و اینکه دیگر نسبت به زنان زندانی چنین اجحافی صورت نگیرد. این اقدام با تشکیل کمیسیونی به منظور امحای چنین اعمال مشابهی در بیمارستانهای دیگر همگام بود.^۵ در نهایت، سرکشی ناگهانی کمیته پیشگیری از شکنجه به تعطیلی سریع برخی از سلولهای نیروهای پلیس انجامید. البته پاسخ مثبت برخی کشورها اقدامات لازم الاجرا را مشخص نمی‌کند. علاوه بر این، در پاسخ به تغییرات ساختاری واکنشهای مثبت اندکی ارائه شد. به ویژه، تضمینهای لازم

۱. پاراگراف ۴۶ از CAT/C/SR.26.

۲. پاسخ حکومت جمهوری فرانسه، پاراگرافهای ۲۶۶ به بعد و ۳۸۲ و ۳۳۱ (CPT/Inf(93)2) و گزارش بعدی حکومت فرانسه، پاراگراف ۱۶۰. این اقدامات شامل نصب سیستم تلفنی برای سلولها و لباسشویی زندان بود. دیگر اقدامات نوسازی در پاراگرافهای ۴۳۴، ۴۵۸ و ۴۶۰ در پاسخ حکومت جمهوری فرانسه و پاراگرافهای ۱۶۴ و ۱۷۵ گزارش بعدی حکومت فرانسه تعهد شده بودند و گفته می‌شود که در خصوص مقرراتی راجع به جلوگیری از بدتر شدن اوضاع در مراکز بازداشت خارجیان در شهر نیس توافق شده است. بنگرید به: پاراگراف ۱۸۸ گزارش حکومت جمهوری فرانسه.

۳. پاراگراف ۴۳۹ پاسخ حکومت جمهوری فرانسه.

۴. همان، پاراگرافهای ۸۶، ۴۳۴ به بعد، ۴۵۶ و ۵۳۱ (البته این اقدامات تنها در پاسخ دولت فرانسه منعکس بود، اما گزارش بعدی حکومت فرانسه در این خصوص ساکت بود).

۵. پاراگراف ۲۵۱ پاسخ حکومت جمهوری فرانسه و پاراگرافهای ۱۳۲-۱۴۶ گزارش بعدی جمهوری فرانسه.

برای جلوگیری از بدرفتاری نیروهای پلیس بیشتر شده بود. در حالی که به هنگام ارائه پاسخ دولت فرانسه اصلاحات مثبت و معینی در قانون آیین دادرسی کیفری اعمال شد، اما این اصلاحات پس از اندکی به دست فراموشی سپرده شد. اقداماتی که بیشتر، از ماهیتی ساختاری برخوردار بودند، برخی از تضمینهای حاکم بر رویه‌های انتظامی،^۱ تضمین حق زندانیان به معرفی شاکیان واهی به ریاست کمیته پیشگیری از شکنجه و تضمین حق زندانیان به دسترسی به پزشک و تلفن (برای آن دسته از افرادی که در مرکز بازداشت خارجیان در پاریس به سر می‌برند).^۲ را در بر می‌گرفت.

با انتشار گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه که در پی بازدید آن کمیته از پاریس در سال ۱۹۹۴ رخ داد، به برخی از واکنشهای مثبت دولت فرانسه به دیده تردید نگریسته شد. این بازدید که یک مأموریت تکمیلی به شمار می‌رفت، به منظور بررسی اقداماتی بود که مقامات فرانسوی در پاسخ به انتقاد شدید کمیته انجام داده بودند. این انتقاد که در بازدید نخست کمیته ایراد شد، شرایط اشخاص بازداشت شده و به ویژه شرایط خارجیان در حبسهای اداری در شهر بانی را شامل می‌شد. در خلال تحقیقات تکمیلی، هیأت نمایندگی خاطر نشان کرد که اصلاحات اندکی انجام شده، اما تغییرات اساسی تا کنون محقق نگردیده است.^۳ به ویژه، شرایط مؤثر در سلامتی بازداشت شدگان، مانند قانون تابش نور طبیعی در سلولها، اصلاً بهبود نیافته بود. کمیته پیشگیری از شکنجه خاطر نشان کرد که اقدامات تعهد شده جامه عمل به خود نپوشیده است؛^۴ برای نمونه، اطمینان داده شد که بازداشت شدگان خارجی می‌توانند مورد معاینه پزشکی قرار گیرند و اینکه تغذیه افراد بازداشت شده توسط پلیس انجام می‌شود. بازدید تکمیلی کمیته نشان داد که این تعهدات محقق نشده است.^۵

۱. طول مدت احتمالی حبس در خصوص مجازاتهای انتظامی قاعده مند شد؛ بنگرید به: پاراگراف ۳۴۲ پاسخ حکومت جمهوری فرانسه. ۲. همان، پاراگرافهای ۱۶۱ و ۱۸۷.
۳. پاراگرافهای ۹ و ۱۶ به بعد از گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه، فرانسه (بازدید موقت ۱۹۹۴).
۴. پاراگرافهای ۲۸-۳۶، ۷۱-۷۴ و ۱۸۷ از پاسخ حکومت جمهوری فرانسه.
۵. پاراگرافهای ۲۳-۲۶ و ۳۴ از (CPT/Inf(96)2) (بازدید موقت ۱۹۹۴) فرانسه، گزارش کمیته

بازدید

۲۳۴

کمیته بین‌المللی
حقوق بشر

۱-۵) خلاصه بحث

این تحلیل حاکی از تعارض موضوعی اندکی است که میان تشریفات گزارشگری کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر و گزارشهای بازدید کمیته پیشگیری از شکنجه وجود دارد. در حالی که کمیته مبارزه با شکنجه بر مسائل مربوط به جرم‌انگاری شکنجه متمرکز می‌شود و کمیسیون حقوق بشر تنها موارد اندکی را بررسی می‌کند، کمیته پیشگیری از شکنجه شرایط بازداشت و تضمینهای پیشگیرنده را مورد بررسی قرار می‌دهد. این امر به رغم تشریفات است که در خصوص انگلستان اعمال شد. در این مورد، تمام کمیته‌ها تحقیقات منسجمی را در خصوص رفتار با مظنونان فعالیتهای تروریستی در ایرلند شمالی به عمل آوردند. استثنای دیگری در مورد اتریش به چشم می‌خورد. در این خصوص، موارد چندی که گزارش کمیته پیشگیری از شکنجه آنها را دربرمی‌گرفت، توسط کمیسیون حقوق بشر پذیرفته شده بود.

شواهد حاکی از آن است که تنها کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر از بررسی تمام عیار مهم‌ترین مشکلات هر دولت ناتوان ماندند. کیفیت مباحثات کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر از عدم انسجام و عدم آمادگی اعضای انفرادی کمیته حکایت می‌کند. برعکس، گزارشهای کمیته پیشگیری از شکنجه شامل اطلاعاتی در خور اهمیت است. تفاوت‌های موجود در کیفیت گزارشها ممکن است بر چگونگی پاسخگویی دولتها نیز تأثیرگذار باشد؛ برای نمونه، سؤالات مهمی که در مباحثات مطرح شده در گزارش دولتی وجود دارد، ممکن است هیأت نمایندگی دولتی را به ارائه پاسخهایی کلی اغوا کند. برعکس، گاهی اوقات، پاسخهای دولت به گزارشهای کمیته پیشگیری از شکنجه دارای محتویات ارزشمند و منتشر نشده‌ای است.^۱

→ پیشگیری از شکنجه. برای آگاهی از تحلیلهای بیشتر وضعیت حاضر در فرانسه بنگرید به: الف. گانوکس با عنوان «پیشگیری از بدرفتاری». گزارشی از شرایط حبس و رفتار با افراد محروم از آزادی در فرانسه، (گزیده و گزارش کامل به زبان فرانسوی موجود می‌باشد. ۱۹۹۶)

۱. برای نمونه، دولت آلمان شماری از اقداماتی را که بر ضد نیروهای پلیس و کارمندان زندان به اتهام ضرب و جرح انجام داده بود، منتشر کرد. آمار منتشر شده در آلمان معمولاً محل اقامت رسمی مرتکبان را اعلام نمی‌کند.

در حالی که پاسنهای دولتی به گزارشهای کمیته پیشگیری از شکنجه هنوز نقصهایی دارد، این کمبودها به ندرت از ضعفهای کمیته پیشگیری از شکنجه ناشی می شود. تقریباً نتایج خاص و ملموسی در واکنشهای دولتی به عملکرد کمیته پیشگیری از شکنجه به چشم می خورد. به هر حال، حتی همکاری با این کمیته به ندرت دولتها را واداشت تا تغییرات ساختاری را به ویژه در عرصه ضمانتهای لازم برای افراد تحت بازداشت پلیس اعمال کنند.^۱ در نهایت، حتی در مواردی که دولتها خود را به انجام اقدامات عملی ملزم کرده اند، اصلاحات واقعی هنوز هم راه درازی را پیش رو دارد. هنوز، دلایل زیادی برای نظارت مستمر وجود دارد.

۲- مقایسه بازدیدهای کمیته مبارزه با شکنجه، گزارشگر ویژه شکنجه و کمیته پیشگیری از شکنجه

ترکیه

کمیته پیشگیری از شکنجه در سالهای ۱۹۹۰، ۱۹۹۱، ۱۹۹۲، ۱۹۹۴ و ۱۹۹۶ (دو بار)، کمیته مبارزه با شکنجه در سال ۱۹۹۰ و گزارشگر ویژه در سال ۱۹۸۸ از ترکیه بازدید به عمل آورد. اسناد منتشر شده^۲ حاکی از موازی کاری بانهادهای گوناگونی است که از این کشور بازدید کرده اند. این مشابهت ها در نشستهای آنها با دولت، نمایندگان سازمانهای غیردولتی، بازداشت شدگان و بازدید از بازداشتگاهها خلاصه می شود. البته کمیته پیشگیری از شکنجه در خلال شماری از بازدیدهایی که به عمل آورد، خود را از قد و قواره هیأت های نمایندگی و حق دسترسی به امکانات حبس افراد برتر معرفی کرد.

۱. برای آگاهی از تحلیلی که در مورد دلایل دولتها در نپذیرفتن پیشنهادها و نظریه های کمیته پیشگیری از شکنجه بنگرید به: بَنک، یادداشت ۶.

۲. بیانیه عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه در مورد ترکیه (CPT/Inf(93)1). دومین بیانیه عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه در مورد ترکیه (منتشر شده در ۶ دسامبر ۱۹۹۶) کمیته مبارزه با شکنجه: گزارش مختصر از رسیدگیهای مرتبط با تحقیق از ترکیه. A/48/44/Add.1. گزارشگر ویژه شکنجه در امور ترکیه E/CN.4/1989/15.

تشابهات زیادی در توجه به مسائل مربوط به شکنجه و بدرفتاری در مراکز پلیس در میان کمیته‌های مختلف به چشم می‌خورد. البته در حالی که نهادها اغلب در انتقادهای خود از نقصهای تضمینهای موجود با هم توافق نظر دارند، لیکن، گاهی پیشنهادهای آنها در موضوعات این توافق نظر متفاوت است؛ برای نمونه، در حالی که کمیته مبارزه با شکنجه نسخ مجازات مدت سی روزه عدم دسترسی به وسایل ارتباطی را در خصوص متهمان به ارتکاب فعالیتهای تروریستی پیشنهاد می‌کند، کمیته پیشگیری از شکنجه خواستار اعمال اصلاحات قضایی به منظور کاهش این مدت‌زمان به ۸ و ۱۵ روز برای متهمان دیگر جرایم است.^۱

شکفت‌انگیز نیست اگر بدانیم که مشاهدات کمیته پیشگیری از شکنجه به مراتب موارد بسیار جزئی را هم دربرگرفت. به ویژه به نظر می‌رسد که کمیته مبارزه با شکنجه این طور می‌پندارد که مشکل شکنجه تنها در خصوص مظنونان عملیات تروریستی مطرح است و از تجزیه و تحلیل وضعیت مظنونان عادی غفلت می‌کند. در مقابل، کمیته پیشگیری از شکنجه اذعان کرد که این مشکل، گروه دوم یعنی مظنونان عادی را هم تحت تأثیر قرار داده است. گزارشگر ویژه شکنجه خود را به شمار محدودی از پیشنهادهای گزینشی محدود کرد.^۲ تا آنجا که از اسناد منتشر شده برمی‌آید، تلاشهای کمیته پیشگیری از شکنجه تنها به اعمال برخی اصلاحات انجامیده است. این اصلاحات معرفی قواعد بازرسی از افراد، دسترسی آسان به وکیل و کوتاه کردن حداکثر طول مدت اقامت در بازداشتگاه پلیس را دربرمی‌گرفت. علاوه بر این، دولت ترکیه بخشنامه‌ها و برنامه‌های آموزشی‌ای را در رابطه با آموزش حقوق بشر صادر و منتشر کرد.^۳ البته عمیق‌ترین

۱. کمیته مبارزه با شکنجه، پاراگراف ۲۵ از A/48/44/Add.1. کمیته پیشگیری از شکنجه، پاراگرافهای ۲۹، ۳۰ و ۳۲ از بیانیه عمومی در خصوص ترکیه. گزارشگر ویژه شکنجه در این زمینه هیچ اقدامی را پیشنهاد نکرد، اما از حداکثر طول دوره انتقاد کرد. بنگرید به پاراگراف ۲۱۳ از E/CN.4/1989/15.

۲. برای نمونه، با توجه به حبس بدون دسترسی به امکانات ارتباطی، گزارشگر ویژه شکنجه تنها پیشنهاد داد که فرد بازداشت‌شده باید به وکیل دسترسی داشته باشد. بنگرید به: بند الف پاراگراف E/CN.4/1989/15 از ۲۳۳.

۳. پاراگراف ۲ از دومین بیانیه عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه در خصوص ترکیه.

دغدغه‌های کمیته با پاسخ منفی روبه‌رو شد. بنابراین، برای نمونه، قواعد مربوط به مظنونانی که توسط دادگاه امنیتی دولتی محاکمه شده‌اند، خارج از گستره اقدامات اصلاحی قرار گرفت.^۱ با توجه به تجربه کمیته پیشگیری از شکنجه، با وجود دستوراتی که در بالاترین سطح سیاسی صادر می‌شود، آن اقدامات در عمل مورد غفلت واقع می‌شود.^۲ بنابراین جای شگفت نیست که جریان بی‌پایان شاکیان جرم شکنجه همچنان ادامه دارد.^۳

۳- نتایج و پیشنهادها

شکل‌گیری کمیته اروپایی پیشگیری از شکنجه و ایجاد نهاد گزارشگر ویژه شکنجه در سازمان ملل، تلاش‌های بین‌المللی در راستای مبارزه با شکنجه و دیگر اشکال رفتار غیرانسانی را بهبود بخشیده است. نحوه فعالیت کمیته پیشگیری از شکنجه - بازدید از اماکن بازداشت افراد، بدون در نظر گرفتن رضایت یا عدم رضایت دولت میزبان - در طول مبارزه برای دستیابی به حقوق بشر بی سابقه بوده است. کمیته و کارکنان آن تلاش کرده‌اند تا نظامی کاملاً کارآمد را اداره کنند و گزارش‌های مؤثر فراوانی تهیه نمایند. اگرچه گزارشگر ویژه از اختیارات زیادی برخوردار نیست، اما این نهاد در اجرای تشریفاتی که به هنگام تأسیس آن موجود نبود، موفقیت آمیز عمل کرده است.

۱. پاراگراف ۳۰ از بیانیه عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه در خصوص ترکیه. اخیراً دولت لایحه‌ای را به مجمع بزرگ ملت ترکیه ارائه کرده است. این لایحه حداکثر طول بازداشت در مراکز پلیس را برای جرایم جمعی از ۱۵ روز به ۴ روز و در حالتی که وضعیت اضطراری حاکم است از ۳۰ روز به ۷ روز تقلیل می‌دهد. این لایحه در هر دو مورد و مطابق با صلاحدید قضایی امکان افزایش مدت حبس را به ترتیب ۷ تا ۱۰ روز می‌داند.

۲. پاراگراف ۴ از دومین بیانیه کمیته پیشگیری از شکنجه در خصوص ترکیه.

۳. ام. اُزدن، پرونده «ترکیه و واکنش‌های متفاوت علیه شکنجه و مصونیت» (۱۹۹۵) و «شکنجه و زندانها از وضعیت بد تا بدترین وضعیت». پاراگراف ۲ به بعد از بیانیه عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه در خصوص ترکیه. علاوه بر این، شایان ذکر است که دانمارک اخیراً شکایتی را علیه ترکیه برای نقض ماده ۳ کمیسیون اروپایی حقوق بشر اقامه کرده است.

به ویژه، این نهاد از کشورهای زیادی که در آنها شکنجه اعمال می‌شود، بازدید کرده است و در قاموس کاری خود «واکنش سریع» را جای داده است تا بتواند به محض دریافت اطلاعات هشداردهنده به نفع افراد وارد عمل شود.

برعکس، ایجاد کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل تنها مقدار اندکی در کیفیت حمایت از افراد توسط میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تغییر به وجود آورده است. قابل توجه‌ترین تغییری که در اختیارات عملکردی کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل پدید آمد - تشریفات مربوط به تحقیق که در اصل ۲۰ کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل مندرج است - در مقیاس وسیع، ناکارآمد جلوه کرد. در طی ۱۰ سال تنها یک بار دولتی رضایت خود را از انجام تحقیق از کشورش اعلام کرد و تنها در یک مورد، کمیته توانست در خصوص تحقیقی که به طور غیابی انجام شده بود، با تأخیر گزارشی منتشر کند. شیوه‌های دیگری که در کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل پیش‌بینی شده است، ظاهراً با تشریفات حاکم بر عملکرد میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و پروتکل آن یکسان است. تنها قوانین ماهوی کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل است که با قواعد میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و آرای عمومی کمیسیون حقوق بشر قابل مقایسه است. این بدان معنی است که باید خاطر نشان ساخت که کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل خود را از طریق مباحثات مربوط به مسائل ماهوی مرتبط با موضوع مبارزه با شکنجه از دیگر نهادها متمایز می‌سازد.

از وجود تشریفات عملکردی متزاحم در میان سازوکارهای جدید نباید بیمناک شد. تشریفات کمیته پیشگیری از شکنجه و گزارشگر ویژه در خصوص بازرسی از کشورها بر عناصر متفاوتی مبتنی است. کمیته پیشگیری از شکنجه برای بازدید از کشورها به توافق دولت مورد نظر نیاز ندارد و باید اطلاعات خود را محرمانه حفظ کند. گزارشگر ویژه در چارچوب تشریفات عمومی عمل می‌کند و تنها به درخواست دولت مزبور از آن کشور بازدید به عمل می‌آورد. علاوه بر تفاوت موجود در جنبه کیفی این نهادها (سازمان ملل و شورای اروپا) کمیته پیشگیری از شکنجه تا هنگام انتشار گزارش خود سیاست «دیپلماسی آرام» را در پیش می‌گیرد، در حالی که گزارشگر ویژه بلافاصله اطلاعات خود را به محک بحث و نظر عمومی در مقیاس بین‌المللی می‌گذارد.

به چندین طریق می توان تأثیر فعالیتهای ارگانهای مختلف را زیاد کرد. به خوبی می توان به نهادهای سازمان ملل توصیه کرد تا به معیارهای پیشنهادی کمیته پیشگیری از شکنجه توجه کنند به ویژه و با توجه به تشریفات خاص تهیه گزارش، کمیته مبارزه با شکنجه و کمیسیون حقوق بشر باید پیشنهادهای خود را تا آنجا که ممکن است، نظام مند سازند تا اینکه حداقل معیارهای مورد نظر خود را تبیین کنند. علاوه بر این، کلیه نهادها به منظور پرهیز از دوباره کاری باید از فعالیتهای یکدیگر آگاه باشند. در مورد گزارشهای دولتهایی که عضو کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل هستند، کمیسیون حقوق بشر باید فعالیت خود را به حوزه میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی محدود کند. این حوزه مواردی را دربرمی گیرد که تحت صلاحیت اختیارات کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل قرار نمی گیرد.^۱ در نهایت، طرفین معاهده سازمان ملل باید از طریق وفاداری به یک برنامه هماهنگ نظامهای ارزیابی گزارشهای دولتی خود را با هدف بهبود سطح مذاکرات و ایجاد هماهنگی بیشتر به روز کنند.

مسلم است که کیفیت سطح گزارشها، به منابع انسانی بستگی دارد. این منابع اعم از تعداد کارکنان به اندازه کافی و منشی های بانزاکت است. نهادهای سازمان ملل کاملاً از فقر منابع انسانی رنج می برد. کمیته مبارزه با شکنجه وظیفه سنگین و خاص نظارت بر اجرای کنوانسیون را در سرتاسر جهان در دو جلسه دو هفته ای در سال برعهده دارد و این در حالی است که این کمیته تنها از خدمات یک کارمند نیمه وقت به عنوان منشی کمیته بهره می برد. تنها نهاد گزارشگر ویژه شکنجه اندکی خوب تجهیز شده است. این تجهیز شدن شامل یک عضو تمام وقت و یک عضو نیمه وقت، تعهد مالی به سه هفته

۱. این امر پیشگیری از رفتار انسانی و تحقیرآمیز را دربرمی گیرد که یا در کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل پیش بینی نشده است و یا اینکه موارد مرتبط با آن، در برخی موارد، به شکنجه محدود می شود. به ویژه می توان با استناد به میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، از افراد در برابر اخراج از کشور که احتمال رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز در آن می رود، حمایت کرد. میثاق بین المللی همچنین بر عدم صحت شهادتی که از طریق شکنجه کسب شده است، تأکید می کند. برای آگاهی از موضع مخالف نگاه کنید به: مواد ۳ و ۱۵ کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل.

مجلس

۲۴۰

کمیته مبارزه با شکنجه

اقامت در ژنو و مأموریت‌های حقیقت‌یابی به مدت یک تا دو هفته بود. مسلماً افزایش سرمایه‌گذاری یکی از مهم‌ترین گامها در جهت بهبود کیفیت عملکرد کمیته‌هاست.^۱ کمبود کارکنان،^۲ موفقیت کمیته پیشگیری از شکنجه را تهدید می‌کند. این مشکل بازخوردهای منفی در پی داشته است. برنامه برخی از باز دیده‌ها به تعلیق افتاد و هدف اصلی برنامه که بازدید منظم از هر یک از دولتهای عضو در هر دو سال بود، به فراموشی سپرده شد. علاوه بر این، اگر تعداد منشی‌های کمیته افزایش نیابد، مذاکرات آتی با دولتها به مخاطره خواهد افتاد. به واسطه پیدایش چالشهای جدید برای کمیته که با تصویب احتمالی کمیته پیشگیری از شکنجه اروپا توسط روسیه پدید خواهد آمد، به نظر می‌رسد مسئله از اهمیت خاصی برخوردار باشد. احتمالاً این امر سبب می‌شود که محدوده جغرافیایی بیشتر و زندانیان زیادتر در حوزه صلاحیتی کنوانسیون قرار گیرند. با این چالشها تنها باید از طریق افزایش شمار کارکنان رویارو شد.

مشکلی که کلیه نهادهای بین‌المللی با آن دست به‌گریبان‌اند، اغلب تأثیر کاملاً محدود عملکردشان می‌باشد. این قضیه حتی در خصوص کمیته پیشگیری از شکنجه نیز که گاهی اوقات با واکنشهای بازدارنده دولتی مواجه می‌شود، صادق است. به‌ویژه، پیشنهادهاى ارائه شده برای تغییرات ساختاری به ندرت با پاسخ مثبت دولتها مواجه می‌شود. علاوه بر این، دولتها گاهی اوقات متعهد می‌شوند که پیشنهادها را اجرا کنند، اما به این تعهد خود عمل نمی‌کنند. در حالی که عملکرد کمیته پیشگیری از شکنجه اغلب بر مسائل غیر ساختاری تأثیر مستقیمی دارد، انتظار می‌رود که پی‌گیری تغییرات ساختاری در درازمدت نیز موفق باشد.

می‌توان شاه‌کلید تأثیرگذاری عمیق بر دولتها را در تشریفات تکمیلی یافت. پیشنهادهاى نهادهای بین‌المللی بدون پی‌گیری بعدی در اجرای آنها دولت را زیاد تحت تأثیر قرار نمی‌دهد. بنابراین و برای نمونه، تشریفات جدید برای ارزیابی گزارشهای دولتی تنها در صورتی تأثیرگذار خواهد بود که بر اقدامات دولتها به نحوی

۱. به یکی از آنها توسط دولت انگلستان مقرر می‌شود.

۲. برای انتقاد از کمیته بنگرید به: گزارش عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه.

نظارت شود. البته مؤثرترین نتایج با کمک یک شبکه ناظر بین‌المللی تولید می‌شود. این شبکه از جانب نهادهای بین‌المللی نمایندگی می‌کند. به نظر می‌رسد که کمیته پیشگیری از شکنجه تاکنون در برگزاری گفت‌وگو با دولتها موفق بوده است. این موفقیت نه تنها در احتمال مشاهدات تکمیلی و اصولاً تحلیل آن در خلال بازرسیهای منظم بعدی، بلکه همچنین در انجام بازدیدهای موقتی با ماهیت کاملاً تکمیلی مشهود بود. برعکس، به نظر می‌رسد که تشریفات تکمیلی در چارچوب نهادهای معاهده سازمان ملل تکامل نیافته است. این امر به ویژه در تشریفات گزارشگری دولتها به چشم می‌خورد. سازوکارهای حقیقت‌یابی به منظور مقاصد تکمیلی تنها به عنوان شیوه‌ای برای نظارت بر اجرای نظرات نهایی‌ای است که در پایان رسیدگی به شکایات فردی به کمیسیون حقوق بشر ارائه می‌شود.^۱ در یک مورد حتی از کمیسیون حقوق بشر برای انجام بازبینی تکمیلی دعوت شد. کمیسیون حقوق بشر در طول این بازدید از اقداماتی بازدید به عمل آورد که بر اساس نظرات نهایی موجود در تشریفات انفرادی وجود داشت.^۲ همچنین برای انجام بازدیدهای تکمیلی در چارچوب کلی تشریفات گزارشگری مندرج در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی پیشنهادهایی ارائه شده است،^۳ هرچند که تاکنون هنوز اقدامات عملی انجام نشده است. در این زمینه می‌توان اصلاحاتی را انجام داد. بازدیدهای تکمیلی به ویژه می‌تواند به یک ابزار مؤثر نظارتی تبدیل شود.^۴

۱. پاراگراف ۵۵۰ به بعد (گزارش سالانه کمیسیون حقوق بشر) A/50/40.

۲. همان، پاراگراف ۵۵۷ به بعد.

۳. پاراگراف ۸ از ضمایم ۱۰ و پاراگراف ۱۸ (گزارش سالانه کمیسیون حقوق بشر) A/48/4.

۴. می‌توان ابزار دیگری هم تصور کرد. این امر در ابزار حمایت نهادهای سیاسی از پیشنهادهاى نهادهای بین‌المللی نهفته است. در این معنی، کمیته وزیران شورای اروپا از دولتهای عضو خواسته است تا از رهنمودهای مندرج در دومین گزارش عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه پیروی کنند. (بنگرید به: ششمین گزارش عمومی کمیته پیشگیری از شکنجه (CPT/Inf(96)2)، پاراگراف ۱۴) اگرچه از واکنش سریع دولتها به دور است، اما چنین اعلامیه‌ای در برخی موارد استثنایی کارآمد است. البته اگر بیشتر اوقات اعمال شود، خطر به تحلیل رفتن اعتبار پیکره تخصصی رازا بین می‌برد.

بازدید

۲۴۲

کمیسیون حقوق بشر

با وجود این، هیچ‌یک از نهادهای سازمان ملل حتی کمیته پیشگیری از شکنجه در وضعیتی نیستند که بتوانند نسبت به پیشرفتهای جدید نظارت محدود و مستمر داشته باشند. بنابراین، در استفاده بهینه از توان سازمانهای غیردولتی یک راه حل می‌توان ارائه داد؛ برای نمونه، به محض انتشار نتایج هر یک از این تشریفات، اینها می‌توانند به سازمانهای غیردولتی بین‌المللی منتقل شوند. این سازمانها می‌توانند از همکاران محلی خود بخواهند که به طور محلی بر اجرای تصمیمات اتخاذ شده نظارت کنند و کلیه پیشرفتهای مربوط را گزارش کنند. این رویکرد تا حدی، از پیش، توسط گزارشگر ویژه شکنجه به کار گرفته شده بود.

علاوه بر این، چشم‌اندازهای موجود برای پیشگیری مؤثر از شکنجه و رفتار غیرانسانی افراد نه‌تنها در دولتهای عضو شورای اروپا، بلکه در سرتاسر جهان بر معرفی یک نظام جهانی برای بازدیدها استوار است. بنابراین، شرح و تبیین پیش‌نویس پروتکل اختیاری کمیته مبارزه با شکنجه سازمان ملل حایز اهمیت و توجه است. تشریفات غیر مؤثر حاکم بر تحقیقات کمیته پیشگیری از شکنجه سازمان ملل می‌تواند به عنوان نقصی بر عناصر کارکردی تشریفات جهانی بازدید تلقی شود. در عوض، ساختارهای کمیسیون اروپایی پیشگیری از شکنجه و عملکرد موفقیت‌آمیز کمیته‌های آن باید به عنوان چراغی برای پیشرفتهای بعدی در نظر گرفته شود.